

TURISTASÁGI, FÜRDŐÜGYI ES NÉPRAJZI FOLYÓÍRAT.

AZ ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET ÉRTESÍTŐJE.

Fogarasi turistasági viszonyok.

Irta: *Gagyí Samu.*

Szélesen kiterjedő gyönyörű parlag az bérczes hazarészünkben, melybe pár év előtt belevágta vasát az *EKE*.

Jól eső örömmel lapozgatom az »*Erdély*« füzeteit, mint az E. K. E. által húzott barázdákat, s visszagondolok a múltba, midőn 1871- és 72-ben az Alpesekek és Schwarzwald gerinczein és völgyeiben barangolva, lépten-nyomon turistákkal találkoztam, kik mint magam is akkor, egy kis kabátban, táskával az oldalon, minden nagyobb felszerelés nélkül barangoltunk, s ha elfáradtunk, a *Baedeker* megnyugtató, hogy csak még rövid ideig tartó út — s kényelmes vendéglőben pihenhetünk meg.

Akkor még nem ismertem szülőföldem hegyeit és rónáit, úgy mint most; legmagasabb hegy, melyen jártam a *Firtos*, a *Küsmödi-kő* meg a *Felektető* volt. Ha otthon a nagyanyám gráczijából vasárnap reggel a száraz kenyérhez egy csupor tejet kaptam, kényerem másik felét zamatos eperrel fogyasztottam el

délfelé a Firtos tetején, vizet rá a korondi borvíz-kútból ittam, s még elég jókor haza érkeztem, hogy vacsora előtt kiszabott teendőmet — a kasza- vagy sarlónapszámmal tartozókat másnapra dologra hívni — elvégezhessem.

Oda künn kezdett értelmi láthatárom is tágulni, s jó formán ekkor eszméltem csak. Összehasonlításokat téve ottani és hazai viszonyaink között (már a mennyire szűk körben ismerhettem hazai viszonyainkat) a különbség igen nagynak látszott. Hiszen felmentünk mi gyermekek sokszor a firtosi vár romjaihoz, a küsmödi kőbe vájt üregbe is bebújtunk, a görgényi vár romjait is megnéztük mint tanulók, még diszertációt is írtunk róla, mert *Szabó Sámuel* kedves tanárunk megkívánta, hogy az irodalomtörténet tanulása közben iránytani gyakorlatul dolgozzunk valamit, ki mihez nagyobb kedvet érez magában — de biz én külföldi turistáknak hírét sem hallottam nálunk. Oda künn hajón, vasúton, vendéglőben, vízeséseknél, glecsereken, múzeumokban stb. a világ mindenféle nemzeteiből való turistákkal találkozáva, észleltem hogy az utazás mennyire fejleszti az ember fizikai és szellemi erőit; mennyire ismertté teszi a népet, a népeleti viszonyokat, s minő közgazdasági haszon háramlik ama lakósokra, kiket a turisták felkeresnek.

Igaz ugyan, hogy egy zürichi tanárom azt mondta volt, hogy Svájcznak moraliter épen annyit ártanak a gazdag angol turisták, mint a mennyit anyagilag használnak, mert munkátlan-ságra szoktatják a népet, dúsan fizetve a vezetőket egy kis sétáért, de hát ezerek élnek a turisták után s a földolog — élni és a családot fentartani, s nemcsak a vezetők, de a gazdák és iparosok, sőt művészek is hasznot húznak a turisták után, hát még az a sok vendéglős.

Ha a kulturnemzetek turistái nagyobb számmal látogatták volna hazánkat a múltban, Ausztria nem mutathatta volna be nemzetünket úgy a nagyvilágnak, mint tette ezt: félvad, barbár, rablóbanda s más ily szép jelzőkkel.

A turistaság fejlődésével válik ismertté a föld az ő kincseivel, a nép az ő szokásaival, s nekünk nincsen okunk szégyenleni mindezeket felmutatni a világ előtt, sőt épen kívánatos, hogy lássák, mert így tűnik ki a minket piszkoló elleneink hazug rágalma-

Tizenegy év előtt, 1882-ben a »Siebenbürgischer Karpathen-Verein« közgyűlésére Fogarasba néhány külföldi tudós egyén is eljött volt. Egy ilyen egyetemi tanár előtt, ki az itteni viszonyok után puhatolódzott, egy oláh pap mindenféle piszkot szórt nemzetünk ellen, mit hallva, egy hegycsúcs megmászása közben a tanár mellé álltam, s igyekeztem feltárni előtte a valót. Beszélgetésünk végén egészen más nézete volt az én külföldi tanáromnak hazai viszonyainkról mint azelőtt, s a piszok, mit ránk szórt az oláh pap, visszahullott rája és övéire

Húsz év alatt volt alkalmam hazánk különböző vidékeit bejárni és megismerni, s úgy tapasztaltam, hogy igen messze állunk mi még attól, hol 20 év előtt állottak a nyugot-európai államok, bárha látnivaló itt is található elég, s a ki pusztán a természet remek alkotásainak megbámulása végett utazik kedvtelésből, az vágyait bőven kielégítheti, de igen sok nehézséggel kell megküzdenie. Egy szenvedélyes turistával barangoltam hegyeinkben egy alkalommal, ki Európa valamennyi hegyeit bekalandozta, akkor épen a Kaukázusból jött, s azt mondta, hogy sehol több gyönyörűsége, bámulni valója nem volt, mint az erdélyi Kárpátokban, de több fáradtságába nem is került sehol, mint itt. Akkor még csak egyetlen egy menedékházunk volt a fogarasi havasokban; azóta már több van, de még mindig kevés ahhoz, mint a mihez szokva vannak az alpesi turisták.

Most már legalább Fogarasig van vasútunk is és így hegyeink alá jönni könnyebb és kényelmesebb, de hát mi az az öt menedékház még ahhoz, hogy a kényelemhez szokott turisták hegyeinket bejárják!?

Megvannak szokva, ha nem is egy-egy omnibuszban, de legalább a ló hátán teríteni ki a térképet és *Baedekert*, éji tanyára egy-egy vendéglő dunyhái alá temetkezni, s nálunk meg a szabad ég alatt kell hálni, az élelmet magával czipelni; csupán a Negoj és Bullea-menedékháznál található még ágybéli, enni- és innivaló Örvendünk, ha a Tericza és Vistea máre menedékházban födelet és kopasz pricscset találunk s a breázai menedékházaiban ha időnk van még, lefekvés előtt kitakarítani a megelőző éji marha-piszkot, pricsről, ajtóról és ablakról már szó sem lehet, azt felégették a lissai pásztorok. Nem célom szemrehányással illetni a szász

»Erdélyi Kárpát-Egyesület« fogarasi fiókját, mert hisz magam is tagja vagyok a *Baucommissio*-nak, s 10 év óta sokat tettünk a turistaság érdekében, de hát erőink elégtelenek, a tagok száma 80-ról 30-ra apadt le, kirándulni főleg a fiatalság szeret, de tagsági díjat fizetni nem igen akarnak még a tagok sem, már pedig pénz nélkül sem házat nem építhetünk, sem útat nem egyengethetünk.

Örömmel vettük a nyáron a hírt, hogy az *EKE* itt is, barázdába akar állani; van mit szántani elég, a talaj hálásabb, mint bárhol is, de a központból kell erőt állítani az *eke* elébe mert itt bizony silány az ígás és hámos, ha sikerül is a fiók-osztályt megalakítani.*) Hanem egyesült erővel, karöltve a szeben testvér-egyesülettel, barátságos együttélésben tovább lehet fejleszteni az ügyet s főleg a gerincz közelében 2—3 kőkunyhót emelni múlhatatlanul szükséges, mert a jelenlegi alatt fekvő menedékházakból nehéz a járás-keelés még nekünk is, kik szokva vagyunk szabad ég alatt háltni; de ha egy nagyobb kényelemhez szokott külföldi turistának kell — mint nekem kellett — az *Ucsa máre* tetején tánczolni egy csillagos éjen, hogy a nagy harmatban és csipős szélben várja a reggelt, biz az elijeszté ismerőseit a mi havasainktól, mig ha védő kunyhót talál, örömmel jön ide és küld másokat is.

A Kárpátok gazdag flórája, faunája, gyönyörű vizesései, tavai, sziklacsopotulatai, éltető tiszta levegője a hegyekben, a nép sajátos — bár még szegény — ipara a völgyben esdeklőleg hívja ide a segítséget, hogy felmutathassa magát a nagyvilág előtt, hogy kölcsönbe gyönyört nyújtson a turistának, hasznot a vállalkozónak, anyagi és szellemi kincset az ezt keresőknek.

Itt a gyönyörű nagy parlag — a fogarasi havasok területén — csak bele kell akasztani az *EKE*-t

*) A fogaraszármegyei osztály megalakítása már csak idő kérdése. Az ügy az ottani helyi társadalomban is már annyira meg van érelve, hogy még ez évben megtartathatjuk az alakuló gyűlést. A szervezéssel a központi választmány *Tibáld* Mihály kir. járásbírójt bizta meg, ki *Váró* Béni iskolaigazgatóval buzgón gyűjti a tagokat és így remélhetjük, hogy Fogaraszármegyében az E. K. E.-nek már nemsokára egy hatalmas, erős és munkás osztálya leend, mely a fenti lelkesítő közlemény értelmében is szép feladatokra lesz hivatva.

A szilágyvármegyei Szamosvölgy.

— 2 képpel és 1 színes képmelléklettel —

Irta: Boér Miklós.

A turistának alig akad kedvesebb és szebb kiránduló helye, a búbajos tájképek váltakozó sorával ékeskedő Szamosvölgynél. Én azonban ez alkalommal csak a *szilágyvármegyei* Szamosvölgygel foglalkozom, mely oly szép, hogy a ki egyszer látta, minduntalan visszavágyik oda, hol a természet annyi ékessége tűnik fel a bükkös bérczek, sziklatömbök, nádas, fűzes, rétek, fűdús kaszálók, termékeny szántóföldek által hosszan szegélyezett szőke folyó mentén. A nyomról-nyomra váltakozó ékes panorámák megragadják a lelket és édes megnyugvást szereznek a zaklatott szívnek.

Egyetlen pontja sincsen a hosszan elvonuló völgynek, hol valami különöst ne találna a figyelmes szemlélő. A ki tanulni akar, az is bő alkalmat talál itt tudomány- és ismeretszomjának kielégítésére, s a kit az ethnográfia érdekel, annak itt kínálóznak megfigyelésre a legérdekesebb néptípusok, különböző népviseletek, érdekes szokások, népmondák stb. A földrajzi fekvés rendkívül érdekes, a geológiai alakulások alig mutatnak fel más helyen szebb képleteket, mint e hosszú sorban magasra emelkedő bérczekben, hol színes tarkaságban fekszenek egymáson a kőrétegek, a különböző rajzokkal díszelő márványtól és szürke gránittól kezdve, a szemcsés homokkőig és messze csillámló kvarczig. A növények dús tenyészete és ritka tarkasága, épen úgy elragadja az utazót, mint az erdei fák különfélesége. A természettől már széppé varázsolt vidéken, az emberi kéz által teremtett és a lelket a múlt mesés, regés világába ringató várromok emelkednek ki ékesen az erdős bérczek tetőin, hogy annál elragadóbbá, szebbé tegyék a különben is festői vidéket.

És e minden tekintetben gazdag völgy közepén kanyarog a szélszélyes, szőke Szamos, mely egyik legszebb és legrakonczátlanabb folyója bérczes hazarészünknek. Medrét valami pajkos kedvteléssel vájja s gyakran változtatja. Mikor aztán haragos zajjal kitör abból, kegyetlenül sodorja el a mezők ékét, gazdagságát, magával ragadja a partja mocsáraiban fészkelő vízi szárnyasok fészkeit és a nyúlakat; nem egyszer betör a falvakba s emberáldozatokat is követel. Különben áldott folyó! Böven ad halat a rabló harcsától, a nemes kecsegétől kezdve az okos és gyors pisztrángig, csíkgig. A ollós rák is békésen él kanyargó partjaiban, rőzsegájainak veszői közt s a keblére siető apró erek köves torkolataiban. A vízi szárnyasok közül, a folyó által alkotott mocsaras nádasokban, rendes tanyát tart a pergő vad- (tőke) réczék nagy serge, a vízi szalonkák fűрге csoportja s

csöndesen hullámozó vízének fénylő tükrében minden perczen megfürdenek a búbiczek és sárályok. Sokszor zivataros, havas télen, messze vidékről — hideg északról — jönnek ide látogatóba, előttünk alig ismeretes szárnyasok s itt ülnek néhány napot, egykedvűen sétálva a Szamos síma jegén s a hol a víz sebes folyása miatt, nincs a folyó jégburkolattal páncélozva, édesen lakmároznak a jóízű pecsenyéből. A rendkívül éles szemű és figyelmes gémfajok, melyek a Zilahhoz közel fekvő Monó határában egész erdőt foglalnak el fészkeikkel a nyári évszakban, a méltóságos járású gólyák, rendes és megszokott ismerőseink a szép völgy mentén s ha nem látnók e kedves madarakat a kora tavasztól őszig, szinte rosszul esnek!

A rovarok különfélesége is feltűnik itt, a hol pedig minden érdekes és szép; a fürge gyíkok egész játékos csoportja sütkérezik a sziklás, kavicsos dombok naptól melegített oldalain, míg az árnyékos erdőben a közönséges sikló kanyarog félénk sziszegéssel, az erdők apróbb ereiben pedig a lomha szalamánder (nálunk a nép nyelvén »bikitarka«) czammog s egész haraggal tekint fel az őt szemlélőre. A mocsarakban, melyeket a »holt Szamos« alkotott, a vízi kígyó is megjelenik olykor, fentartva fejét a vízből s nesztelenül úszkálva a csöndes nyugodt, meleg fürdőben. Ezek ugyan ritkábbak, mert a gólya és gém igyekeznek a nyári forróságban fagyaltól gondoskodni s ezt a kígyófiókák és béka-gyermekek szolgáltatják.

Szép a Szamosvölgy még más tekintetben is. A folyó két partján elvonuló hegysor, minden lépten-nyomon kiereszt kőkebléből egy-egy kedves kis eret, mely csörgedezve ömlik, csevegve szalad, mint egy gondtalan gyermek anyja keblére. Friss, kristálytisza vizükben, mely sokszor a szikla-mederben kisebb víz-eséseket alkot, apró halak — pisztrángok — piczike rákok s más ártatlan vízi állatok lubiczkolnak, vagy húzódnak meg félénken egy-egy kődarab alá s várják mozdulatlanul a hivatlan vendég eltávozását.

A turista annyi kedves, szép és gyakran elragadó természeti jelenség mellett még más kedvtelésben is részesül, ha a fáradtságot nem kiméli s a két sorban elvonuló hegység néhány pontján feltör a tetőre. Gyönyörű kilátásra nyílik alkalmá s a legszebb panorámák képét nyeri. Egy pontról, a széplaki tetőről, áttekintheti a Zsibótól Benedekfalváig vonuló termékeny *völgy-síkságot*, mely közepén a szeszélyesen kanyargó Szamossal, a folyó partjain elterülő fűzesekkel, egyszerű kis oláh falvakkal, a távolban kékes színben emelkedő hegyekkel, igazán felséges látképet nyújt. A benedekfalvi *Ficsigó-tető*-ről újabb és szebb vidék tárul elénkbe. A Szamos szűk völgye, mely Benedekfalvától Czikoig húzódik, ez utóbbi község előtt egyszerre kiszélesedik, mint egy nagy kínai legyező. A szem csodálatos messzeségig ellát s elvész a tekintet füstös, ködös homályban. Ez a kilá-

tás rendkívül szép. Itt kezdődik a Szamos-völgy kitágulásával az átmenet a nagy Magyar-Alföldre. A nagy-bányai hegyek, kohó-füsttel megtelt völgyeikkel, mind inkább-inkább törpülnek, a mint Szatmár felé vonulnak, s azontúl beleolvadnak a sziklás bérczek a homoktengerbe, a regényes erdélyi hazarész összelelkezik a dalos pusztával.

De térjünk át a Szamosvölgy részletes leírására.

A Szamos, az erdélyi hegyek közül vígan tör be a Szilágyságba Turbucza oláh lakosságú községnél, megyénk délkeleti részén s innen Gardánfalváig szeszélyes kanyargásokkal siklik át egyenesen északi irányban, mindvégig közel megyénk keleti határához 43 km. hosszúságú területet. A folyómeder hosszúsága természetesen nagyobb kígyózó vonalat ír le az egy-két km. szélességű gyönyörű völgyben. A folyómeder hosszúságát 53 km.-re tehetjük és szélessége 56—70 méter közt váltakozik. A nagyobbára porondos, kavicsos *mederfenéken* a Szamos hol nyargaló, sebességgel, hol méltóságos nyugalommal halad. A folyó esése legfeltűnőbb Szamos Goroszlótól (mely előbb a jezsuiták birtoka volt, most pedig Péchy Imre szolgabíró tulajdona) Benedekfalváig s legszűkebb a meder a cikói hidasnál, hova az állandó hidat tervezik. A turista, a mint a legszebb és műtárgyainál, kényelmes berendezésénél fogva hazánkban az első viczinális vasútak sorába emelkedett szamos-völgyi vasúton Szurduknál elhagyja Szolnok-Doboka vármegyét, s átlép Szilágyság vármegye területére, először Tihót, egy ma már teljesen eloláhosodott községet találja. Nevét — történetíróink szerint — a magyar honfoglalók egyik legbátrabb vezérértől és hódítójától *Tuhutumtól* (Töhötöm) vette, ki itt állomásozott hatalmas sergével s innen indult tovább a honfoglalás dicső befejezésére. A római uralom alatt itt volt elhelyezve a ciprusi XIII. légiónak a castrum romjai ma is láthatók s a vallum határozott nyomai kivehetők a község határában. Szép vidéken fekszik, de nem oly állomás, hol pihenőt lehetne tartani. Itt, egy rövid úton megragadó szép vidéken robog tovább a vonat s az útas minden oldalon természeti szépségeket szemlélhet, míg e kies vidék legszebb és legnagyobb községébe *Zsibó*-ra érkezik. Itt megtalálja a kényelmet és mindazt, a mi kirándulásához szükséges. Jó és olcsó fogatok állanak rendelkezésére, tiszta vendéglő, magyaros konyha várja barangolásai után . . .

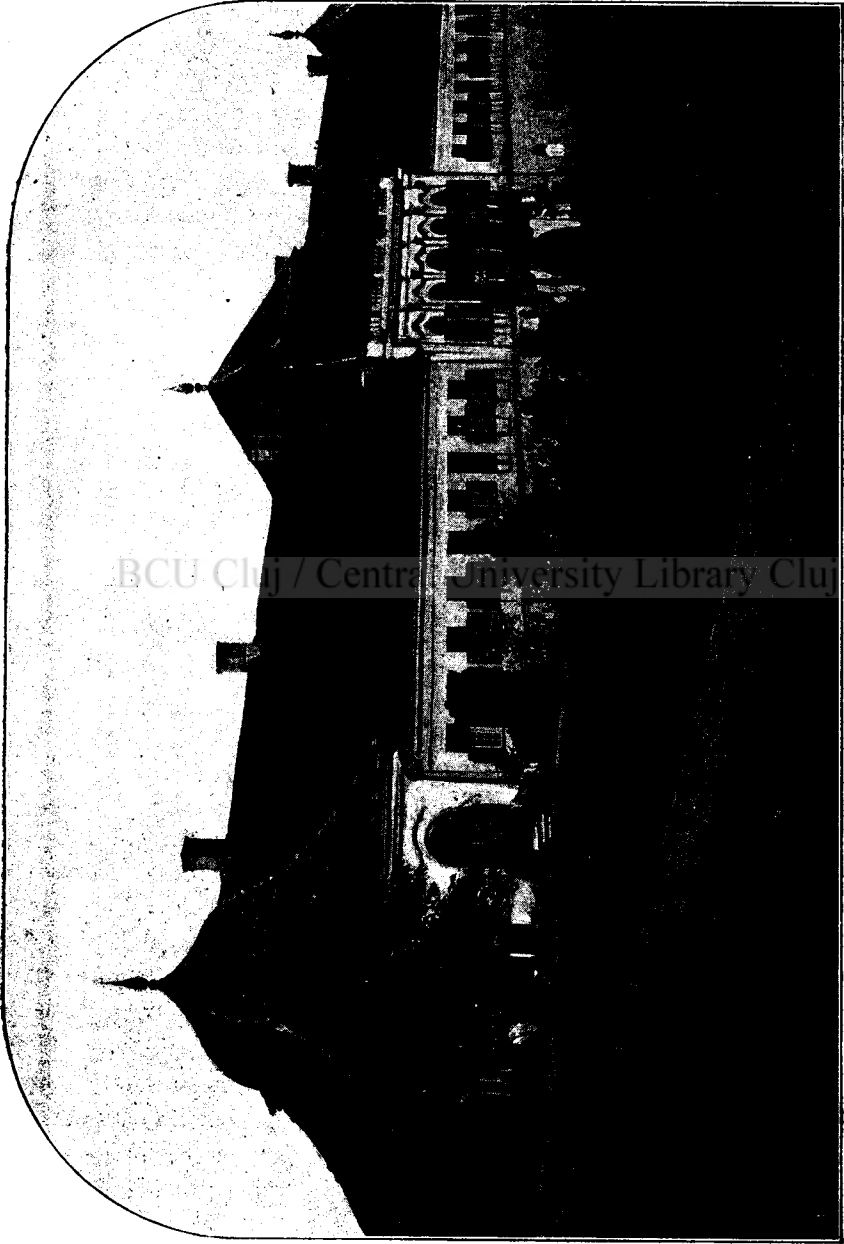
De, mielőtt nagyjában megismerhetnők a környéken kínálkozó kiránduló helyeket, tekintsünk szét Zsibón, Szilágyság vármegye klasszikus földjén, a nagy Wesselényiek híres otthonában. *Zsibó*, a Szamos balpartján egy kies, regényes völgyben fekszik. Lakóinak száma 2279, kik nagyobbára magyarok, s inkább gazdálkodással foglalkoznak. A község egy kiválóan feltűnő helyén, az egész vidéket uralva, a Wesselényiek kastélya emelkedik. Ha egyéb megnézni való sem volna itt, mint e kastély, hol az első

Wesselényi Miklós báró a lovagkor daliás és rettenthetetlen férfainak legutolsó típusa és *Cserei Heléna* a báró önfeláldozó szép, magas műveltségű és nagylelkű neje, a magyar nőknek minden időkig a történelem által is megőrzött nemes alakja, továbbá a második *Wesselényi Miklós* báró, a magyar nemzeti újra-ébredés korszakának e hatalmas tehetsége, a szabad eszmék egyik legbátrabb és legtisztább gondolkozású bajnoka éltek — akkor is érdemes volna hosszabban időzni e szép községben, hol minden hant, minden völgy szabadsághősök véréből van megáztatva s a dús tenyészetű völgy gazdag kalásztengere, kövér fűszálai, mind csatában elhalt vitézek porából táplálkoznak

A község keletkezésére vonatkozólag semmit sem tudunk. A község közepén magasan emelkedik a Wesselényiek (képben is bemutatott) kastélya hatalmas kupoláival, melyeknek aranyszínű gombjai messze fénylenek a zöld fenyők, lombos fák erdőségéből a községbe közelítő útas felé. A kastélyt szép kert veszi körül, melynek egyik részében emelkedik a híres zsibói istálló és téli lovaglóhely. A kastélytól jól gondozott út vezet fel a családi sírbolthoz, melyben a többek közt az I. Wesselényi Miklós és a *türelmi korszak* nagy nő-alakja *Cserei Heléna* nyúgosznak. A sírbolt előtt az anyaföld édes keblében alusza békés álmát a második *Wesselényi Miklós*, kit életében tett kijelentése folytán oda temettek el. Ha végig járunk a nagy kiterjedésű kertben, lelkünkben a küzdelmes múlt annyi érdekes és regényes epizódja ébred fel, hogy alig bírjuk azt agyunkban rendezni. Magunk előtt látjuk a legbátrabb, legvitézebb lovagot, a mint féktelen szenvedélylyel nyargal kitünően idomított paripáin a kastély körül, a Szamosvölgy téerein és a legszelídebb lelkületű nőt, a mint csendes imák után, mint egy áldott angyal, a kert fáin alatt, gyermekei neveléséről és a háztartásról gondoskodik. Valami kimondhatatlan érzés fogja el szívünket, midőn a kastélyt elhagyjuk és sokáig odá tapad lelkünk akkor is, midőn már messze-messze vagyunk attól A zsibói kastély ma a *Wesselényi Béla* báró tulajdonát képezi, kinek neje Aubin Fanni a *Cserei Heléna* nemes szívét és fenkölt gondolkozását örökölte s a vidék egyik nemtője.

A kastélylyal szemben emelkedik a híres Rákóczy-domb, melynek tetejéről nézte a nagy szabadsághős II. Rákóczy Ferencz fejedelem a véres csatát, mely a kuruczok és labanczok közt folyt 1705 szeptember 17-én napján s mely a magyar sereg szétverésével végződött. Az 1848—49-iki szabadságharcz dicsőséges küzdelme is itt végződött, s itt tette le fegyverét az egyik utolsó magyar hadsereg, a világsi események hírére.

A község területén és határán még sok a megnézni való, ilyenek a vadas kert, melyben *Fósika* Miklós báró néhány szép regényét írta, a

A Wesselényi-kastély Zsibón.

»Fácános«, hol a két Wesselényi annyi kedves órát töltött családjával és barátjaival, a lovaskert, a Wesselényiek mintagazdasága, a határon előforduló márványtelep, melyet már kisebb mértékben bányásznak is és hol a legszebb rajzokkal és a legkülönbébb színekben fordulnak elő különösen a dísz tárgyakhoz való márványtömbök. Van a zsibói határban egy szemcsés homokszemekből alakult hegység is, mely arról nevezetes, hogy abból a homokból a legtisztább kristályüveg-neműek állíthatók elő.

De mindezeket csak futólagosan említjük fel, mert Zsibó fekvésének szépségéről, határának gazdagságáról, lakóinak magyar vendégszeretetéről csak akkor szerezhethet meggyőződést valaki, ha felkeresi Szilágyvármegye e kies fekvésű községét.

Most tekintsünk körül, Zsibóról kiindulva s azt főhadiszállásul megtartva a környéken, hol annyi a megnézni való, annyi a természeti szépség és történeti nevezetesség, hogy itt elő sem sorolható. De különben is csak az a célunk e sorokkal, hogy olvasóink és erdélyi turistáink figyelmét felhívjuk e szép vidékre.

Az első kirándulást tesszük, a hazánkban egyik legnevezetesebb ponthoz, a régi Róma egyik kiváló provinciális városa *Porolissum* romjaihoz. Rövid úton, de a legszebb vidékeken vezet útunk, az Egregy-patak mentén, *Zsákfalváig*. Itt megállunk s gyalog teszünk egy élvezetes és tanúságos kirándulást. Megnézzük a zsákfalvi hegyek közt még teljes ép-ségben fennálló római Mithraeumot, mely egyike a legszebb ókori emlékeknek vármegyénkben, sőt tán egész hazánkban is. Ez egy rendkívül magas sziklafal tetejébe vésett üreg, hol a rómaiak a keleti napistennek (*Sol invictus Mithras*) mutatták be áldozataikat.

Innen az útas regényes szép erdőségen át halad erdélyi hazarészünk egyik legnevezetesebb római romjaihoz *Mojgrádra*. Itt, egy kimagasló hegy téres tetején emelkedett hajdan *Porolissum*, e provincia legszélsőbb és legnevezetesebb városa. Dácia és Róma közt itt volt az elválasztó határ, s e ponton természetesen hatalmas erődtítmények voltak építve, a mit a romok ma is bizonyítanak. Egy római fürdő körvonalai határozottan kivehetők a völgy egyik részében, hol római vízvezetékek (kőcsatornák) nyomára akadunk. Igen sok és értékes lelet kerül felszínre itt a földművelés (szántás, kapálás) közben, sok esetben a víz mossa ki a legszebb római érmeket, arany-, ezüst- és bronz-pénzeket, melyek java része természetesen úzerek kezeibe kerül, s csak csekély perczentje menthető meg a tudomány és régészet számára. A talált római régiségek legnagyobb részben Traján idejéből valók. A vármegye tudós alispánja *Szikszay* Lajos, sok e nemű tárgyat gyűjtött már éveken át s ez által nagy szolgálatot tett a történetírás és kutatás érdekében. E tanulmányos és igen

érdekes kirándulás után visszatérünk a főhadiszállásra, Zsibóra s egy ej-zszakát pihenünk.

Másnap a Szamosmentén (Zsibótól Gardánfalváig) utazunk jó kar-ban tartott úton, kocsival.

A már általánosságban leírt szép völgy lépten-nyomon új és új pano-rámát tár elénkbe, mely megragad és igaz lelki gyönyört szerez. Zsibóról kiindulva a Szamosvölgy kitágul s a hegyek aljában, mint megannyi miniatür-képek tűnnek fel az egyes falvak, apró szalmás házikóikkal. Szamos-Udvarhelyre érünk legelőbb, *mely egykor teljesen magyar lakós-ságú volt*, de ma már egészen oláh Határában köszénkátrány, petroleum és parafin található, melyeknek kiaknázását meg is kezdték, de a gyár-telepek most szünetelnek egy idő óta, azonban a berendezés, a meg-nyitott bányák, a vidék egyik legszebb pontján, bármikor megtekinthetők. A Szamos jobb partján magas, erdős hegyek tövében fekszenek Róna, Hosszú-Újfalu, Nagy-Goroszló, Kis-Goroszló, Kis-Debreczen, Náprád köz-ségek, mindannyian oláh lakossággal, kik a földművelésen kívül halászattal foglalkoznak. Tovább utazva elérjük Inót és Széplakot, e kies fekvésű falvakat és a Szamos szoros torkolatában, megkapó szép helyen *Benedek-falvát*. E községet az e'öbbs érintettekkel együtt a Benedek-rendi szerzet bírtá és a Meszesi-konvent vagyonát képezte Nevét is onnan veszi. *A régi időkben teljesen magyar lakossága volt*. A község északi felén magas homokos hegység emelkedik, melyen a fillokszéra-korszak előtt a leg-kitünőbb bor termett; most pusztá, kietlen, sivár. A hegységre elég ké-nyelmes a feljárás, s ha nem resteli az ember a fáradtságot és tetejére feljut, a legszebb kilátásban gyönyörködhetik. Belátja a szép Szamos-völgyet fel Zsibóig s a távoli hegyeket, melyek kékes-szürke színben gyönyörű háttérét képezik az elragadó vidéknek. E dombtetőn hajdan vár is emelkedett, melynek romjait a szerte szét elötűnő kő- és téglá-törmelékek képezik. A hegységben a legkitünőbb homokkő található.

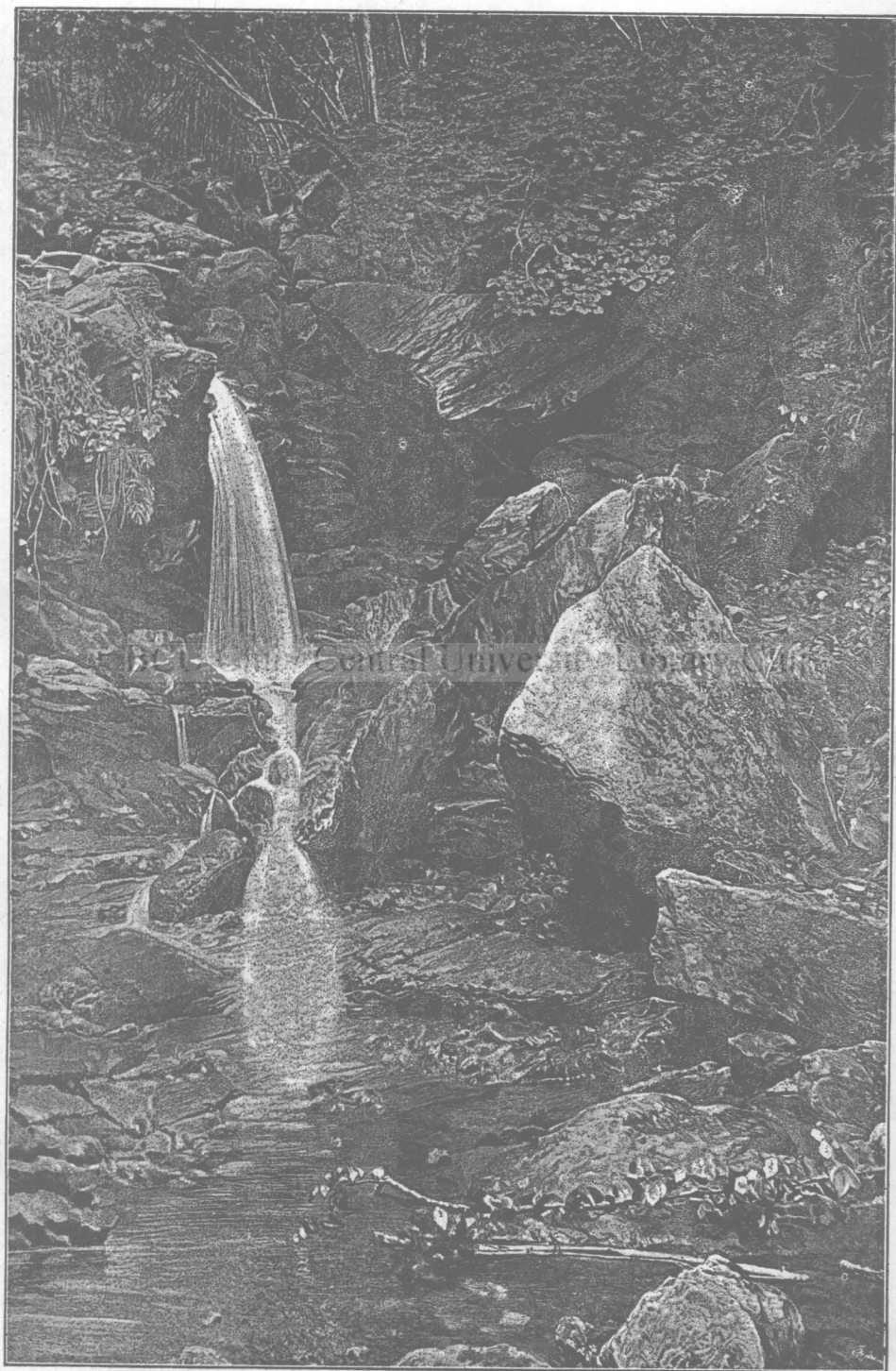
Benedekfalváról átkelünk a Szamoson csolnakon, melyet a molnárok kitünően kezelnek hosszú rúdjaikkal, vagy *hidason* (rév), mely az egész folyón áthúzott erős drótsodronyon csigával visz át, s megtekinthetjük a Kööd község határában gyönyörű helyen emelkedő festői romokat, mely egykor az egész vidéket uraló benczések monostora volt és a Meszesi-konvent tulajdonát képezte. Történetéből vajmi keveset tudunk. A tör-ténet-írók s köztük *Bunyitay Vincze* (Szilágymegye középkori műemléke. című művében) azt állítja, s e sorok írója még előbb szintén e nézetnek adott kifejezést a »Pesti Hirlap«-ban, hogy a Szent-Margitról nevezett meszesi monostor benczés szerzetesei gyönyörű lakóhelye volt. Építési ideje ismeretlen. A középkorban, a XII. század első felében emelheték ide s

a szamosi tutajozás ellenőrzésére és a vámszedés biztosítására betelepítettek oda néhány jól gazdálkodó szerzetest, kik e festői vidéken, jó bortermő hegyek közelében kellemes, víg napokat élhettek. A romok a köödi erdős hegységek aljában, egy kis fensíkon, erdei fáktól, bokroktól, bozótoktól körülveve, a kanyargó Szamosra tekintenek s omladozó falai messze látásnak a völgy mentén, hol gazdag vetéseket ringat a szél, s a nap ragyogva fürdik a folyó tükrében. Télen úgy, mint nyáron a legszebb tájképek egyike ez, a mit valaha láttunk, s mivel Arpádházi királyaink korszakából maradtak fenn e néma romok, melyek e képet oly elragadóvá teszik, szent emlékek a magyar előtt. Kár, hogy fentartásukra senki sem gondol!

E szép és történelmileg is nevezetes helyről alig tud búcsut venni az útas, hogy aztán a Szamosvölgyi (benedekfalva—czikói) szoroson, e felséges szép helyen andalogva végigsétáljon. Kitűnően, jól kezelt út vezet mindkét parton s a folyton váltakozó természeti szépségek teljesen lekötik az útas figyelmét. A Szamost, melynek balpartja mentén csaknem egymást érik a vízi (hajós) malmok, még szebbé varázsolva lassan forgó kerekeikkel a különben is gyönyörű szorost, itt már két magasra emelkedő s egymás mellett párhuzamosan elvonuló sziklás hegység oly szűk völgybe szorítja, hogy csak alig-alig fér el a parton vezető út a vízmeder és a sziklás hegység közt.

Az erdős hegységből hatalmas sziklacsúcsok emelkednek ki kopár, mohos hasadékaikkal, itt feketén, sötétén, mintha megfüstölték volna erdei sárkányok, mesebeli óriások, amott fehéren, tisztán, mintha tündérek mosogatnák holdvilágos éjjeleken és gnómok, koboldok sütkéreznének rajtok a déli verőfényben. A hegyszakadékokon — különös természeti jelenség, hogy csak a jobboldali hegységekből — kristálytisza erek szaladnak a Szamosba, fenn a hegyek közt, egész sziklamederben törtetve elő és néhol gyönyörű vízeséseket formálva a sziklák közt. Egy ilyen vízesést mutatunk be színes képmellékletünkön a Mária-völgyből, (a Péchy Mihály czikói birtokos tulajdonát képező erdőségben) mely szépségével és környezetével megragad és elbűvöl. A kelenczei bükk tetején felfakadt orrásból szikla-ágyon siet le a kedves er, s a képünkön látható ponton magas sziklafokról zuhog alá.

A vízesés környezete költői szép. A jobboldali partján hatalmas sziklafal emelkedik, itt-ott apró erdei bokrokkal, páfrán- és más ékes levelű növényekkel, folyondárokkal díszítve; a tetejét sűrű lombos erdőség s dús enyészetű növényzet fedi. Az ér baloldali partja annyira menedékes, hogy ott egész a tetőig fel lehet hatolni. Itt egy fensík terül el, melyen túl már a kővárvidéki hegyek és erdőségek kezdődnek. A legfelségesebb

A Máriavölgyi vízesés a zsibói szorosban.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

kiránduló helyét képezi e völgyszakadék a vidék intelligens osztályának a nyári időszakban, míg télen víg vadász-kompanya zaja, a vadászkiáltás zúgása, kopók csaholása élénkíti meg. Mert a nyáron csöndesnek látszó erdőszeg sűrű rejtekeiben vaddisznók, őzek, rókák, nyulak, császármadarak tanyáznak békében, csöndesen, míg a zordképű hajtók, kegyetlen kopók fel nem zavarják őket és a szívtelen vadász öldöklő fegyvere elébe nem kergetik.

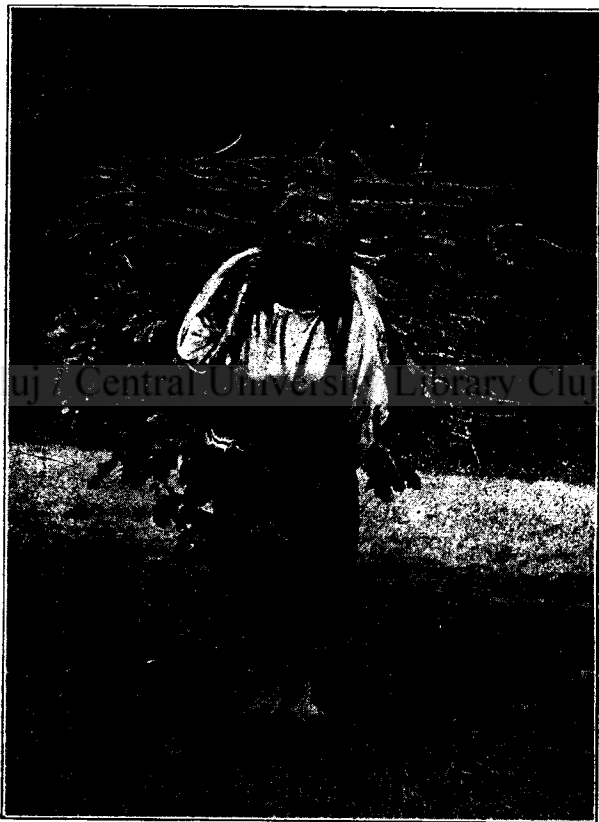
A völgytől távozva élénk tűnik a kelenczei hegység, alatta a faluval s aztán szemünk előtt kinyílik a vidék s nézhetünk a végtelenség határtalan messzeségébe. A cikói révnél átkelünk s megtekintjük a baloldalt, mely tán még szebb és költőiesebb. Egy szép sétatér a szoros egész balpartja, egyik oldalán a szőke Szamos, sűrűen egymasmellé sorakozó fehér levelű nyáriakkal, égerfákkal, hólyagmogyorókkal s az erdei tenyészet dús növényzetével, melyeknek árnyékában a hajósmalmok egész sora zakatol, a másik oldalán sziklás falakkal, melyeket az erdei bokrok, ezer színben virágzó növények nagy sokasága díszít s aztán szikla és virág, bokor és zöld moha átmegy egy szép erdőszegbe, mely néhol hozzáférhetetlen sűrű és megmászhatatlan dombon növekedett fáival a legszebb képet alkotja, más helyen zöld pázsitos völgygyé mélyed és édes, hús levegőjével pihenésre hív.

Zöld lombsátor borúl ránk, s míg kalandozásainkat kiheverjük, pajkos kedvteléssel szökdelenek körülünk a csacska rigók, erdei czinkék s az erdő titokzatos rejtekében felsír a csacsogó fülemile, búsan búg a vadgalamb és a gerle, előttünk pedig gondtalanul szaladgálnak a gyöngén öltözködő vidám cigány-gyermekek, sötét barna vigyorgó arcaikkal s monoton hangon éneklük: »sókolom a kezsit, lábát, instálok egy kicsi krajczárt« és egyre hányják, vetik a cigánykereket:

A cikói rév előtt terül el a nagy cigánytelep földes kunyhóikkal, melyek sűrűn egymás mellett emelkednek ki a földből mint megannyi óriás hangyaboly. Ez a legjobb tanya számukra, mert a vidék legkedvesebb kiránduló helye ez; itt szállnak át a szórakozásra, üdülésre a szorosba tódulók a Mária-völgyhöz s általában nagy a forgalom a vonalon Szilágy-Cseh és Zsibó felől Nagy-Bánya és Szatmár felé. A kunyhók előtt lomhán heverésznek a resteskedő dádék s nagy füstfellegetek eresztenek kurta szárú pipáikból a tűzszemű cigánynők, kik egy pipa-dohányért mindjárt eljárják nemzeti táncaikat, kegyetlenül énekelvén hozzá a dallamot, melytől az öreg hérczek is zengenek. A kunyhók mellett egy sovány »gebe« legelész egykedvűen mélézva s csikó-kora aranyos napjait visszaálmodozva, míg a jól tartott malacok ugyancsak vígan ugrándoznak a Szamos partján.

E cigány-családok úgy ide vannak forrva a kies völgyhöz, hogy nem cserélnék fel szellős kunyhóikat illatos palotákkal sem. A földbirto-

kocsnak csekély szolgálatot teljesítenek évente azért a helyért, melyet kunyhóikkal elfoglalnak, s innen barangolják be a vidéket teknőikkel, orsóikkal, melyeket a part öreg fűzeiből és nyárfáiból készítenek igen ügyesen. A házi iparnak majd minden ágát gyakorolják. Egyik híres *gereben-készítő* s neve is *Gerebenes* Jancsi, a másik olyan rostát remekel, hogy nincs annak párja hét falu határán, de már aztán ő is *Rostás* Gyuri minden belügyminiszteri engedély nélkül is, mert hát *Kanalas* Pista is

Czikói vén cigány asszony.

(Ifj. Pojlák József fényképe után)

azért kapta a nevét, hogy fakanalai híresek egész Szatmárig. Aztán ismerik a vidék lakóinak nyelvét pompásan, beszélnek anyanyelvükön kívül magyarul, oláhul és némelyik a zsidónyelvet is érti, akár mint »Iczig« az árendás. Boldog nép, nem gondol sem hideggel, sem meleggel, sem adóval.

Nyáron át a »purdék« igazán *purdék*, téli öltözetük pedig legfeljebb egy rongyos kendőből áll, melyet a nyakukba kötnek, hogy valami bajuk

ne essék. A háztartást a vén cigányasszonyok vezetik, kik az ebédjük megkészítéséhez szükséges tüzelőt a körül elterülő erdőségek rözse-törmelékeiből szedik össze. Képünk is egy ilyen érdekes alakot mutat be a telep cigányaiából, mikor vidáman megérkezik a *Ficsigó*-ról hatalmas terhével. Otthon már várja a familia és az elkészített bogrács, melyben nagy hal, vagy valami eltévedt liba, récze, vagy bárány várja a paprikás levet. Aztán ha még egy kis pálinka is akad, a kis »mívés« — ez már hegedülni tanúl — elkezdi gyötörni a húrokat és lesz olyan mulatság, hogy a kanyargó Szamos is megcsodálja . . .

A baloldalon folytatva útunkat tovább Czikón át, (Péchy-birtok, szép kastélyal) Sülelmedig, onnan Tóhát, Szélszeg oláh lakosságú községek érintésével Gardánfalvára a szilágyvármegyei Szamosvölgy utolsó községébe érünk. A községnek egy szépen alakult, kies fekvésű részén, az úttól balra, emelkedik a *Blomberg* Lajos báró szép kastélya s nagy szorgalommal és szakértelemmel berendezett gyümölcsös kertje, szőlője s birtoka. Innen széttekinthetünk a vidéken, mely teljesen leköti figyelmünket, változatos panorámaival. A sziklás bérczeket alig hagytuk el s előttünk van egy nagy kiterjedésű termékeny síkság, mely a bányai és szatmári hegyekig terjed s lefut Nagy-Károlyig, hogy összeolvadjon a híres *Érmellék*-kel és aztán a nagy magyar Alfölddel

E ponton túl már átmegyünk Szatmár vármegyébe. A szőke Szamost tovább nem követjük szeszélyesen kanyargó útjain; hanem inkább megtekintjük a tóhát oláhok halászatban való ügyes-éjét, melyben ők az egész Szamosmentén az elsők. Két kis lélekvesztő (csolnak) és egy hatalmas, az egész Szamost átfogó háló képezi szerszámaikat. A két csolnak elindul s fokozatosan távolodik egymástól egész addig, míg a »halas-táj«-ra ér. Itt kivetik a hálót s csendes tempóban, nagy kört írva le a víz tükrén, összeérnek. Most következik a háló felvonása, melyben ritka eset, hogy ne viczkánozzék néhány harcsa, ponty, csuka stb., olykor az ívás idején, nagy mennyiségű kecsege, melyek a nyári hónapokban egész rajokban jönnek fel a Tiszából. Van eset rá, hogy a rabló harcsa, melyet kifognak, 30—50 kilót is nyom. E vidék halpiacza Nagy-Bánya, hova nagy mennyiségben szállítják a Szamos úszó kincseit. Megtekinthetjük a halászat többféle nemeit is, u. m. a horgászatot, kosárhálósát, egyszerű kávéshálóval való halfogást stb., melyek mind érdemesek és szórakoztatók . . .

Ha rövidre szabott időnk több kirándulást nem enged, visszatérünk főhadi szállásunkra, Zsibóra s az éjszakát nyugalomnak szentelve, a másnapi vonattal megyünk arra, merre vágyunk hajt.

Erdély ásványvizei.

(Mit igyunk járványok idején?)

Irta: *Hankó Vilmos dr.*

Ismeretes dolog, hogy a járványos betegségek mérge a leggyakrabban az ivóvíz által kerül a szervezetbe. Ha figyelemmel kísérjük a kolera útját, konstatálhatjuk, hogy az a legtöbbször a vizek mentén halad. Az idén fellépett kolera hazánkban a Tisza és a Szamos mentén terjedt.

A folyóba nyíló csatorna, melyet egyetlen beteg fertőző anyaga beszenyezett, inficiálja a folyóvíz egész tömegét, sőt a folyóból átszűrődött kútak vizét is.

Szerencsés az a város, mely a lakosok víz-szükségletét a könnyen fertőzhető folyó- vagy kút-víz helyett hegyi-forrás vízzel, vagy a Föld tiszta kebléből előtörő artézi kút vizével fedezheti! Az inficiált, folyó- vagy kút-vizek ha ivásra, fürdésre, mosásra használatnak, terjesztői a kolerának. Deesen az első áldozat egy katona volt, ki éhgyomorra a Szamos-vízből ivott. Berlinben három gyermek inficiált vízbe esett. A gyermekeket kimentették a vízből, de már másnap kolera-tünetek mutatkoztak rajtuk.

A hol nincs megbízható, tiszta víz rendelkezésünkre, helyesen teszünk, ha ásványvizet iszunk, még pedig természetes ásványvizet.

A *szódavíz* mesterséges savanyú víz. Kútvíz, folyóvíz, vagy forrás, víz, melybe valamely szénsavsóból fejlesztett, vagy kész szénsavat nyomnak. Ha a használt víz tiszta, ha a gyárban dolgozó munkások egészségesek, helyesen és tisztán dolgoznak, a szódavíz is egészséges ital; de ha a használt víz vagy a munkás keze fertőzve van, a szódavíz is ép úgy terjesztője lesz a járványnak, mint a fertőzött folyóvíz vagy kútvíz.

Ivásra járvány idején a legjobb és legegészségesebb ivóvízül kínálnak a természetes ásványvizek; még pedig azok, melyek járvány-mentes helyen fakadnak, s a mellett helyesen és tisztán vannak kezelve.

Az az eső, mely az ég felhőiből Erdély áldott fejére hull, a mellett, hogy aranykalászos vetéseinket, aranyfürtös szőlőinket táplálja, a föld méhében gázokat, ásványos részeket old fel s mint kincseket érő üdítő, gyógyító *ásványvíz* buzog fel. Uton-útfélen, árokban, hegyoldalon, erdők sűrűjében, *sőt néhol a kapa nyomában* is csodás vizü ásványvíz források fakadnak fel *Erdély földjéből*. Ilyenekért tehát *nem kell sem a külföldről, sem a magyarországi részekhez* folyamodnunk.

A külföldről importált giesshübli, krondorfi, regedei, seltersi, vagy a magyarországi részekből behozott mohai Ágnes, Stefánia vizekre, a luhi Margit-vízre *épen semmi szükségünk* sincs. A Kolozsvárt helylyel-közze

fogyasztott mohai Stefánia (Reform) forrás-víz közönséges savanyúvíz, a milyen legalább 100 van az erdélyi részekben; közönséges: összetételre, kezelésre nézve egyaránt.

Minden tekintetben kipróbált, tiszta erdélyrészi ásványvizek: a borszéki, előpataki, répáti, erdővidéki Baross, kovásznai Horgác, a borlhegyi és a kásznai víz.

A borszéki víz a savanyú vizek királya; a legelső élvezeti víz Európában, a legelső kezelésre, összetételre is. — A havasok alján, csodaszép fenyő-ligetek ölében tör elő a hatalmas forrás, kristály-tisztán, mint a virág kelyhén rezgő harmatcsepp és millió meg millió szénsav-gyöngytől buzogón. Majdnem $3\frac{1}{2}$ millió palaczkkal fogy el belőle évenként. Sok ezer ember issza, sok ezer merít segítséget a természet ez öserejéből, sokakat üdit, edz, sok ezernek kölcsönöz ellenállóságot a különböző ragadós betegségek ellen. S abban a zónában, a hol a borszéki víz felbuzog, ember emlékezet óta nem is uralkodott semmi ragadós betegség. Ha a borszéki »Főkút« vize a legelső élvezeti víz, a borszéki Kossuth-kút vize a legelső gyógyító vizek egyike. A sápadt, elgyengült, ideges, gyomor-bajos emberek szemmel láthatólag éledtek, erősödtek, duzzadtak tőle a nyáron. Csodás vizek ezek, igazi Isten áldásai.

A mi Belgiumnak Spaa, Németországnak Pymont, Csehországnak Franzensbad, az az erdélyi részeknek Előpatak. A főkút vize Európa vasban leggazdagabb vize. A vas, szóda, magnesium-bicarbonat és szénsav azt Európa egyetlenegy vize sem tartalmazza. Az emberek legnagyobb része gyomor-bajos lévén, a fürdői szezon megnyitásával az e bajban szenvedőknek egész raja keresi fel e természetadta csodaszert; a forrástól távo pedig egy millió palaczkkal fogyasztanak el belőle. A víz, mint asztal víz is kitűnő.

A hazánkban nem gyakori alkalis savanyú vizek között a kásznai répáti a legjobb. Az erdélyi és a romániai közönség meggyőződvn arról, hogy a répáti víz nemcsak mint élvezeti ital kitűnő, hanem gyomor-bajokban, mint gyógyító ital is megbecsülhetetlen: mind jobban és jobban kezdi felkarolni és fogyasztani azt. Az emelkedő évi forgalmat, mely ma is 700.000 palaczk, teljesen igazolja a víz kitűnő kezelése és összetétele. Jó ivóvíz hiányában igen egészséges ital.

Az erdővidéki Baross-forrás vize az égvényes vasas savanyú-vizek közé tartozik. A rendkívül nagy szabad-szénsav-tartalom s a sok vas a legkitűnőbb vasas savanyú vizek sorába állítják e vizet. Mint élvezeti víz borral, vagy a nélkül páratlanul kellemes, mint gyógyító víz (gyomor-betegségekben, vese-bajokban) rendkívül hatásos. A gondos és tiszta kezelés és a tulajdonosok fáradhatatlan buzgalma megtermette a maga gyü-

mölcset. A Baross-forrás vize az az erdélyrészi víz, melyet a *borszéki után a legjobban ismernek és szeretnek* a fővárosban. A tulajdonosok *Sztankovits* Endre bibarczfalvi birtokosnak s a bérlőnek, *Incze* Gyula baróthi kereskedőnek tevékenysége, kezesség arra nézve, hogy e pompás víz rövid idő alatt Erdély legnagyobb forgalmú vizeinek sorába fog emelkedni. A múlt esztendőben 367.790 palaczk fogyott el belőle. Járványos időben ívóvíz helyett kitűnően beválik.

A *kovásznai Horgácsvíz* páratlan alkali-sós-savanyú víz. Kitűnő összetétele teljesen méltóvá teszi arra, hogy mint a gleichenbergi vizekkel egyenlő értékűt, az orvosok a legnagyobb figyelemben részesítsék. E mellett pompás asztali víz is a kovásznai Horgácsvíz. Nagy kár, hogy nem találkozik egy tőkepezés, ki kezébe vegye a kovásznai kincsek értékesítését.

Messziföldön híre van a bibarczfalvi, vagy másképen *borhegyi* víznek, messzi földre elviszik azt, mint a legkitűnőbb élvezeti vizek egyikét. A víz nemcsak mint élvezeti ital, hanem mint gyógyító víz is értékes. Légcső-, tüdő-, gyomor- és bélhurútban meglepő hatását tapasztalták. Olyan helyeken, hol rossz az ívóvíz, megbecsülhetetlen.

A *kászoni* víz különösen nagy szénsavtartalma által tűnik ki; e tekintetben azzal más víz nem vetekedhetik. Sokan áldják e vizet, mert jód-tartalmánál fogva már sok nehéz, gyógyíthatlannak tartott skrofulózus bajnak volt gyógyítója. A kászoni víz, mint asztali víz is kitűnő, jó és kellemes.

Értékesítésre váró kitűnő élvezeti- és gyógyvizek még a mi E. K. E. fürdőnk vize, a *radna-borbereki*, továbbá a *korondi* és a *sztójkai*.

A hegyek kultusza Erdély népeinél.

Írta: *Herrmann Antal dr.*

A hegy a magyarok néphitében.

(Vége.)

A székelyföldi Rika-erdőségben van egy magas, széles kődarab, melyet a nép *Réka-kövének* nevez. A monda azt beszéli, hogy e kő alá van temetve Attila neje, Réka. Rubruquis, Albericus és Joinville szerint a régi kúnok jókora halmot emeltek az elhúnytak fölé (kúnhalmok) s a hunnoknál, avaroknál és régi magyaroknál általános szokás volt, hogy természetes halmokat, dombos magaslatokat stb. használtak fel temetkezési helyül (Archaeologiai Értesítő, 1893. 223. l.)

Minő szerepök volt a hegyek- és erdőknek a régi magyarok vallási életében, azt már érintettük közleményünk első részében a »szent erdők«-nél. Itt még felsorolhatunk egy pár adatot.

Isten-kelete; így neveznek Szilágy-Somlyó mellett egy hegyet, a monda szerint itt pillanták meg a honfoglaló magyarok legelőbb Erdély felett a napot; s »hogy nagy munkájokban elősegítse, e hegyen áldozatokat hoztak« (*Köváry*, id. h. 106. lap). *Isten-széke*, a neve egy hegynek a Maros jobb partján, mely Vécsre jól látszik. E hegy 1370 m. magas (lásd EMKE Úti-kalauz 122. lap) Tetején sűrű fenyvesek közt szép kilátás és kristálytisza forrás van. A monda szerint a régi magyarok áldozati helyül használták e hegyet. Állítólag szt. László királynak kedvelt vadász-helye volt (*Köváry*, id. h. 107. lap). A Csik-Somlyó melletti *Kis-Somlyó* nevű hegyen, hol most a Szalvator-kápolna áll, régen mennyei lajtorja jelent meg. Azt is beszéli a monda, hogy szt. László egykor zord ellenség előli futásában, Csíkszék másik feléről, az úgynevezett *Nagy-Erdő* tetejéről, egy ugrással ide szöktetett s ő építteté ide a kápolnát. (*Köváry*, id. h. 107. l.) Homoród melletti Márafélvánál van egy hely, melyet *Ördög-oltárának* neveznek azért, mert ott bálványoknak áldoztak. (*Orbán* I. 69. l.) A Szépvíz felett észak felé magasló *Pogány-havas*-nak falu feletti előfokán kápolna-rom van. A hagyomány szerint e kápolnát szt. László építtette, midőn itt a kunokat megverte; azután pedig táltos lovával, a nyomait most is védő szikláról leugratott a völgybe, hol a lezúgó tiszta patakban ovát megítatván azt mondá követeknek: *mily szép víz*; s ebből eredt az oda épült falu neve. A *Pogány-havas* elnevezést pedig a hagyomány onnan származtatja, hogy a pogány magyarok a kereszténység felvételekor üldöztetve, itten áldoztak Hadurnak. (*Orbán* II. 75. l.) A Siklód-melletti *Nagykő* tetején tartották hajdan a hagyomány szerint a székely népgyűléseket, vallási áldozatokat, s az azzal egybekötött hadgyakorlatokat. (*Orbán* I. 143.) Vargyas közelében van a gyönyörű idomu *Ejtelkő* vagy *Ejtőkő*. »Vajjon nem volt-e ez«, mondja *Orbán* (I. 93.) »székely őseinknek valamely Tarpei sziklája, honnan bűnösök a mélységbe ejtettek, mert hogy a régi pogány korban szikláról való leejtés vagy inkább letaszítás által gyakran büntettek őseink, példa erre szt. Gellért püspök.« Dálnok mellett egy halom tetején földbe szúrt kardot találtak; Herepei K. szerint a húnok vagy avarok hadistenének jelképe volt (gr. *Kuun* Géza, *Relationum Hungarorum cum Oriente* etc. I. köt. 176. l.)

Majdnem minden falu határán van egy hegy, melyről népünk azt hiszi, hogy benne kincsek vannak elrejtve. E helyen csak az érdekesebbek és fontosabbak közül sorolhatunk fel néhányat.

Erősd, háromszéki kis falucska közelében emelkedik fel a *Veczer*.

Ez a hegy délkeleti előfokát képezi ama széles hegyláncznak, mely a Mitácsból lenyúlva, a Barcaság északi hegysorát alkotja. E magas hegyet közvetlenül körülfolylja az Olt; oldalában csodás alakú mészkő-sziklák, mint valami megkövült óriások tornyosodnak fel; tetején pedig látszólag emberkéz emelte kerek kúp-idomú domb van, tele gödrökkel. Még 1885-ben a nép azt mesélte, hogy e mészkő-sziklák megkövült óriások, kik e vidéken laktak. Egyszer az ördöggel fogadtak, hogy egy óra alatt kiüszszák az Olt vizét. Hozzá is fogtak, ittak, ittak, de midőn az ördög látta, hogy az Olt vizét már az első negyedórában majdnem egészen kiitták, oly nagy záporosót támasztott, hogy az óriások nem voltak képesek az Olt vizét a kiszabott óra alatt kiinni. Az ördög a Veczer tetején ült és az óra elteltével gúnyosan követelte a fogadás árát. Erre aztán az óriások dühösen nekirohantak és meg akarták ölni, de az ördög rájuk köpött, ettől mindnyájan kővé váltak és kőalakban a Veczer körül hevernek. Sokan a hegytetőn kövekként a földbe süllyedtek és az ott látható mélyedéseket támasztották. Mindegyiknél sok pénz volt, és ha valaki e köveket szétrombolhatná, megtalálná az óriások pénzét. A Veczert egyszer a falusiak felszántották és sok sarkantyut, ládza-vasat stb. találtak, melyek a néphit szerint mind az óriásoktól eredtek. (v. ö. *Orbán Balázs*, Székelyföld leírása III közt. 27. l.) Ugyanezt beszélik a közelben levő északra nyúló hegyek (*Esztenabércz*, *Strázsatető* és *Barabástető*) csúcsairól is.

A Szotyor, háromszéki falú közelében lévő *Óriáskő*-ről is hasonlótt mond a rege. A szikla tetőlapján egy öt láb átmérőjű embersarok alakú bemélyedés van, melyről a néphagyomány azt tartja, hogy az egy óriás sarkának a benyomulása, ki innen egy lépéssel a Brassó feletti *Czenk* hegyre lépett át. Ez is az ördöggel fogadott, hogy egy óra alatt kiüszsza az Olt vizét, de ép úgy járt mint a Veczeri óriások. Az ördög ráköpött s aztán a kővé vált óriást kincseivel együtt az *Óriáskő* alá temette (lásd *Orbán B.* III. köt. 37. l.)

A Nyikó- és Nagy-Küküllő közé magát beékelő hegyháromszög egyik csúcsán állott *Kadács* vagy *Kadicsa vára*. Óriások építék és lakták e várat, kik midőn Fehérvárt elsőt harangoztak, borotválkoztak; második harangszókor öltöztek, s a harmadik harangszóra mégis megérkeztek misére. Az óriások kipusztultával ivadéakai — a tündérek költöztek e várba; azok laknak most is ott a vár arany oszlopokon nyugvó földalatti osztályában s csendes éjszakákon, midőn a téli hold önti szét ezüst sűgárözönét, a vígadó tündérek muzsikája és éneke lehallszik a falukba is (*Orbán I.* 114. l.) A korondi fürdőn alól fekvő Sófalva mellett a *Kodáros*-patak által körül folyt hasonlóvá szikladomb emelkedik, melynek tetején a monda szerint *Kodáros* vára állott, s rejtett pinczéiben most is tün-

dérek által őrzött kincset hisz a nép (*Orbán* I. 133. l.) Parajd vidékén Rapsonné várától nyugatra n *Barátság-tető* alatti *Borza-vápában*, egy barlang van; ott laktak régen a tündérek, azok az aranyhajú, habköntösű szárnyas leányok, kiknek Rapsonné királynőjük volt. Egy pástort egykor behívtak oda a mulatozó tündérek, 3 napig énekeltek, muzsikáltak neki, tánczoltak, enyelegtek körülte, s kártyázni kezdvén, egy nagy kalap arannyal bocsájták el; de ő kimenvén, leönté a földre, s visszatért, hogy még hozzon egy más kalappal, hanem ekkor a tündérvilág már eltűnt, s mikorra kiment, hogy künn hagyott aranyát keresse, az szénné változott (*Orbán* I. 138. l.) A Nyikómenti *Farkaslaka* nevű falú felett emelkedik a Gordon, melynek oldalában több üreg van, ilyen a *Sárkánylik*, melyben sárkányok elrejtett kincset őrzének a néphit szerint (*Orbán* I. 106. l.) Siklód közelében van egy szikladomb, *Dávidvárá*-nak hívják. Titkos üregeiben rejtette egy Dávid nevű gazdag ember kincseit (*Orbán* I. 143. l.) Az aranyosszéki Sinfalva melletti *Ébress*-en is szellemek által őrzött kincset vél elrejtve a néphit, s mondják, hogy e kincsőrzők az éjjel arra járókat meg szokták tánczoltatni (*Orbán* V. 170.) A Toroczkó melletti Székelykő *Geszteg* vagy *Lajos* nevű csúcsán egy vadász meglesett egy embert, a ki a feleségével a pénzt elásta; mikor már elföldelték, a hantján mindketten eltánczoltak, ráganajoztak s így átkozták el: »Valameddig valaki ezt így nem teszi, a pénzt ki ne áshassa.« A vadász hazament, a feleségével kiment a csúcsra, a ganajt ételükbe keverve elfogyasztották, s a pénzt körültánczolták. De mivel a ganajból egy darabkát meghagytak, iszonyú mennydörgés közt a pénzzel együtt a hegy belsejébe sülyedtek, a honnan éjjelente jajgatásuk kihallszik (v. ö. *Fankó*, Torda, Aranyosszék és Toroczkó magyar népe 244. l.) A Toroczkó vidékén lévő *Csergőkő* egyik üregében két ember aranyat fedezvén fel, eljártak oda; de mindig együtt, mert esküt tettek, hogy soha egymás nélkül oda nem fognak menni; azonban az egyik megbetegedvén, társa, mert halálra vártak ítélte, elment, s a legszebb aranycsapokat letördelve magával vitte. De a beteg felgyógyult, s midőn társával együtt elment a kincshez, felismerte társa ottjártát, miért is kijövet azt hátúlról leszúrta; de a következő perczben a hegy omladozni kezdett, s a két emberre szakadván, eltemette. Azóta gyakran lehet hallani a Csergőkő zörejét, mely beleszól az Aranyos zúgásába; ilyenkor — az a hit, hogy — az összezúzott két vétkes egy-egy felszínre került tagját takarja el a kőomlás (*Orbán* V. 194. l.) A Bodza-fordulónál levő *Királykút*-nál hiszi a nép többek közt a Dárius kincsét is elrejtve, mely minden Szent-György napkor kiszokott gyűlni. A közellevő hegyeken Tündér Ilona lakott, s holdvilágos estéken ide a Királykúthoz szokott lejárni tündérseregével tánczolni; de midőn a törökök

egy beütése alkalmával a papok keresztekkel ide feljöttek s a népet *Jézus* kiáltással vezették az ellenségre, a pogány tündérek megrettenve, ember nem járta havasokra húzódtak el e kiáltások elől, s most is csak néha lehet csendes éjeken hallani a fák felett elhúzódó tündérek bájos zengedezését, de ember előtt többé nem mutatkoznak.*) A papoknak tündéreket előző *Jézus* kiáltásait a közelben levő *Papok sáncza* nevű magaslat örökíté meg (*Orbán* VI. 85. l.) A havasokon lakik népmeséink szerint a Hegyhordó is, ki akárhányszor hátára vesz egy-egy nagy hegyet és más helyre viszi (*Arany—Gyulai*, Népk. gyűjt. II. 390 l.). Ugyanott laknak elátkozott emberek is, kik csak akkor halhatnak meg, ha valamelyik meghatározott hegyet kosárral mind lehordanak (*Arany—Gyulai*, Népkölt. gyűjt. I. 365. l.)

A bodoki havasból egy délnyúgra hajló hegyláncz nyúlik le az Olt völgye felé. Ennek legmagasabb csúcsán várromok maradványai láthatók. A nép *Kinczsás*-nak nevezi az egyik csúcsot és azt hiszi, hogy a romok alatt kincsek vannak elrejtve, melyeket emberfia nem vihet el, mert mihelyt hozzájuk nyúl, megjelenik egy fejnélküli óriás és elkergeti. Ezt a csúcsot *Herecz* csúcsától, melynek az Oltra rugó előfokán Mikóvára feküdt, a *Kinczsás-árka* választja el. Ez árokban a néphit szerint aranycsepegés van, mely gyertya-alakban jegecedik s melyet Magyarországiak hordanak el (lásd *Orbán* B. III. köt. 55. l.) A rege azt is mondja, hogy a szerecsen óriások roppant kincsei a *Herecz* csúcsán lévő pinczékben vannak elrejtve nagyszámú fekete pulyák (törpék) őrzete alatt. (lásd *Orbán* B. III. köt. 57. l.) A közelben levő bükszádi térség melletti magaslatnak, melyet az ottani nép *Vápa-vár*-ának nevez, egyik oldalán egy különös szakadás mélyül be, az u. n. *Hanczi-gödör*. Nehány évtized előtt itt nyilakat, kardvasakat, sarkantyúkat találtak, miket a nép a szerecsen-óriások tulajdonának képzelt. Midőn Wlislöck 1885-ben vándorczigányokkal itt megfordult, bükszádi emberek azt beszélték, hogy a *Hanczi gödörben* elrejtett kincseket egy fejnélküli ember, a *Hanczi őrsi*, ki minden éjjel hörögve, sóhajtozva kóborol e szakadékban. Ez a *Hanczi erdélyi* szász ember volt, Prásmáron lakott és egyszer eljött e szakadékba — kincset ásni, de mikor javában ásott, megjelent egy nagy kigyó és letépte a fejét.

Hasonló monda kering a Barczaság határán fekvő Al-Doboly székely község mellett emelkedő *Bás* magaslatról is. Hagyományilag ott végvár állott, melyet egy *Bás* nevű gazdag úr épített (l. *Orbán* B. III. köt. 36. l.) A szomszédos *Kökös* község határán is van *Bástelek* nevű praedium és

*) A Dárius kincse témáját ballet-tárgygyá dolgozta fel Ábrányi Emil, nem nagyon sikerülten, gyöngé zenéjét Szabó Xaver írta; közelebbről adták elé a budapesti kir. operában.

rét, és *Bás* nevű erdő is és mindezek a hatalmas várúr birtokai voltak. Rejtett kincset hisz a nép az állítólagos vár helyén, s ott ásogatva sok lándzsát, buzogányt és csákányt, sőt még régi sírokat is találtak, de váromnak semmi nyoma nem látszik. Az ottani népet szerint éjféli táján e *Bás* nevű hatalmas főúr jajveszekelve jár fel s alá a magaslaton, hol egykor vára állott, szétzúzott fejét hóna alatt tartva. Volt ennek az úrnak egyetlenegy gyermeke is, egy gyönyörű szép leánya, kit egy szegény legény szeretett, és a kihez a leány férjhez is ment volna, de atyja nem engedte. A szerelmes pár az Oltba ölte magát, a kegyetlen atya pedig bánatában vára falain szétzúzta fejét. Vára kincseivel együtt a földbe süllyedt, ő maga pedig minden éjjel fejnélkül kóborol a magaslaton. (*Wlislöcki* Henrik közlése.)

A Kézdi-Vásárhely vidékén levő Ikafalva közelében van egy magaslat, melynek keskeny tetőlapján áll az *Ika*-vára vagy más néven a *csernátoni csonka-torony*. A hagyomány azt tartja, hogy *Ika* Póka király vezére volt, ki Bálványos várából elűzetvén, ide vonúlt, s itt épített magának várat, de egy véres csatában a mostani Ikafalva helyén megöletett. Az Ikafalvát alapító hős véréből *Furus* forrása fakadt fel. Várába egy óriás költözött, egy roppant szárnyas ember, ki egyszer haragjában a vár sziklájára ütvén, nagy öklének benyomult helyét még most is mutatják. Ez óriás gyakran lerepült a csernátoni templom tornyára az embereket rémitgetni. Másik rege szerint egy olyan nagy óriás kigyó lakott e várban, hogy farkával körül ölelvén a tornyot, fejével lenyúlt a patakba inni. E kigyót azonban egy idegen vitéz legyőzte, mire a hegybe huzódott és most *Ika* kincseit őrizi (v. ö. *Orbán* B. III. köt. 95. l.) Tusnád mellett van egy kerekded hegy, melynek mocsaras talaját a nép még most is *Csukástó*-nak nevezi. A hagyomány szerint régen ott volt *Solyomkő* várurának a halas tava. Ez a tó minden nagypéntek éjjelén kristálytisztá vízzel telik meg, melyben aztán számtalan koronás kigyó fürdik. Kinek bátorsága van olyankor e tóból vizet meríteni, az e vízzel minden követ aranyvá változtathat át. Ugyanily varázshatalmat tulajdonít a magyar néphit az említett *Kadicsa* vára közelében emelkedő *Pothárd bércze* nevű egyik forrásának, melynek vize főfájást is gyógyít (*Orbán* I. 115. l.) Ha valaki egy bizonyos időben, mely senki előtt sem ismeretes, e vízzel követ locsol meg, az aranyvá változik. E forrásnál ezelőtt néhány évtizeddel nagyszerű csengetyű-vásárok tartottak. Minden áldozó csütörtökön ide jöttek a csengetyűt és kolompot csináló cigányok, kiknek népköltészetében még manapság is él a híres *pothárdi leányvásár*. Egyik daluk így szól:

Na kinelen mire romnya	Nem vették meg feleségem
Upre Popadeszke bara ;	A pothárdi bérczen ;
Kaj me dav la pro sustaka,	Odaadnám egy sustákért,*)
Csa na dsidav buter laha !	Csak már tőle elválhatnék !

Valláskülönbőség nélkül felgyűlt ide a nép, főként eladó szép leányai a Nyikó völgyének, s a házasulandó legények eljöttek messze vidékekről, hogy feleséget válasszanak, mert hát inkább is volt az leányvásár, mint csengetyű-vásár, s bizonynyal sokan vettek ott tudtok nélkül is csergő sapkát fejükre. A szabadságharcz után ezt a »veszedelmes népgyűlést« is betiltották. A hétfalusi Türkös nevű falu melletti Hättető bérczen van egy forrás, melyről az a hit, hogy ha valaki naplemente után iszik belőle, bivalyalakú kísértetek veszik üldözöbe (*Orbán* VI. 144. l.) Fenn a havasokon van meséink szerint az »örökkévalóság sziklája« is, melyből az a víz bugyog ki, mely holtakat új életre támaszt. (*Arany—Gyulai*, Népkölt. gyűjt. I. 371. l.)

Az említett Ikafalva közelében van egy *Kardoshegy* nevű magaslat is, melynek belsejében szintén egy óriási kígyó elrejtett kincseket őriz. E magaslatot a hagyomány szerint azért nevezik Kardos-hegynek, mivel ottan az Ika várban lakó leventék harczi játékokat tartottak. A magaslat keleti oldalából a *Gágókút* nevű forrás buzog fel, melyről azt állítják, hogy a viadokok véréből fakadt, miért annak vizéből minden ott megforduló iszik, annak mint *vér-viznek* erősítő hatalmát tulajdonítván (*Orbán* B. III. köt. 97 l.) Évekkel ezelőtt mindenki, a ki e vízből ivott, a leventék tiszteletére egy követ dobott a hegy aljára. E szokást a Kézdi-Vásárhely határán levő *Póka-halma* nevű dombnál is megtaláljuk. A néphagyomány szerint az utolsó török harcok alkalmával a bodzai székely őrség áruság miatt a törökök által legyőzetvén, a pogányok már elkezdték Háromszéket pusztítani, midőn a verescsákós huszárok Pókai ezredes vezetése alatt megjelentek és a törököket legyőzték. De Pókai maga is huszárjával együtt elesett és a nevére halom alá temettetett, mely még most is naponta növekedik, mert az ott elmenők mindig megpihentetik lovaikat s követ vagy hantot dobnak oda, mondván: »nyúgodjék békével« (lásd *Orbán* B. III. köt. 100 l.) A Karácsonfalva melletti *Hagymás*-on is van egy sír, melynek hantját minden arra járó oda dobott kővel vagy galylyal növeli; a hagyomány szerint egy szerény árva leány jött itt haza a baróti vásárról, de egy kóborló gazember csatlakozott hozzá, ki hagymával telt általvetőjében kincset híván, agyonütötte a szegény leányt. A nép eltemette, s a halálát okozott hagymáról az egész vidéket *Hagymás*-nak nevezte el (*Orbán* V. 186. l.) A ürmösi Tepej keleti oldalán is van egy

*) Susták nak nevezik Erdélyben a négykrajczárost.

nagy halom közelölte sír, melyet *Szép leány sírjának* neveznek. Szép leány útazott itt át — mondja a hagyomány — énekétől zengett az erdő s a madarak csiripolva feleltek rá; de meghallotta Tódor, a lelketlen haramia is, s a leányt (bár egy bogláros övnel és egy veres hagymánál egyéb nála nem volt) meggyilkolta. Az ártatlan áldozatnak emléke századokon át fennmaradt s az arra járók mindig követ dobnak sírjára, emlékhalmát naponként növelve (*Orbán* I. 207. l.) Szt.-Mihályfalu közelében van a *Hazugság* nevű halom; a hagyomány azt mondja, hogy ottan egy útast gyilkoltak meg a tolvajok, s vére mindaddig buzgott fel, míg a nép emlékhalmot nem csinált oda. Ma is minden arra járó, követ vagy hantot vet s »nyugodjék békével« mond rá (*Orbán* II. 74. l.)

Hogy emberek, állatok, tárgyak hegygyé, kővé változhatnak, arról is tud a magyar néphit. A Tordátfalva közelében levő *Fiasmál* tetején fényes kastélya állott egy dúsgazdag fősvénynek, ki a hozzá folyamodó szegényt segély nélkül bocsájtá el, s még egy falat kenyérral sem segíté az éhezőt; pedig ott pompálgodtak magas asztagai kastélya alatt. Egy napon éhes útas kért alamizsnát, kit szitkokkal útasított el a fősvény. Ez visszafordúlva átkot mondott; mire a fényes kastély urával együtt elsülyedt, asztagai pedig mind kővé változtak; ekként keletkeztek azok a dombok, s még ma is ásogat a nép a fősvény-gazdagnak Fiasmálba temetkezett roppant kincse után, de mivel átkot alott van, senki kivenni nem tudja (*Orbán* I. 118. l.) Enlaka falu mellett pedig van egy sajtáságos kocsi-alakú sziklacsoportozat, melyet a nép *Jenőné* kocsijának nevez; a rege szerint a várban lakó Jenőné a gonoszszal szövetkezett istentelen asszony volt; egyszer kikocsizván, kocsisa mondá: »Ha Isten megsegél, mindjárt otthon leszünk«. »Akár segél, akár nem — felelt ez — megérkezünk!« De alig mondták ki ajkai ez istenkáromlást, kocsija és maga is kővé változott (*Orbán* I. 125. l.) Ugyanazon vidéken a *Keselyűtető* déli aljában szintén van egy kocsi alakú sziklacsoport. *Tündér Ilona kocsija* ez, melyen a tündérek kocsiháztak a holdvilágos éjeken; de egyszer önfeledett mullatozásaik közt az idő eltelvén, a kakas megszólalt s a kocsi kővé változott (*Orbán* I. 129. l.) Somlyó és Bátfalva közt van egy szeszélyes sziklacsoportozat, melyet *Kőosztovátá*-nak hívnak. Egy asszony, az akkor még állott *Sóvár* büszke, felfuvalkodott s a vallás megszentelte ünnepnapokat nem igen respektáló úrnője, egy vasárnapon is szövögetett, s koma-asszonya megdorgálta, hogy ilyen napon miért dolgozik. »Csak ezt a keveset végzem be«, felelé ez. »Ha isten segíti«, mond komaasszonya. »Már akár segél, akár nem, ezt bevégezem«, mond ez; de alig monda ki az istenkáromló szót, hát ő maga s osztovátája is kővé változott (*Orbán* II. 22. l.)

Az udvarhelyszéki Zetaváráról szép regét közöl Orbán Balázs (I. 67. l.) Zeta büszke úr volt, a pogány hitben megátalkodott, az ősök vallásához rendületlenül ragaszkodó hatalmas vezér, parancsnoka ama harcosoknak, kik a Cselő völgyében feküdt fényes városban laktak. A büszke, rettegett vezér e magas hegyoromra épített magának bevehetetlen várat, ott ült aranytól ragyogó palotájában, tündér szépségű két leánya arannyal hímezett, mikor keresztény hitet felvett fia fehér táltos lovon jelent meg atyja előtt, s inté, térjen át a keresztény hitre, mert ha nem, Isten büntetése fogja érni. »Hadúr az én védistenem s új jövevény istened haragját kinevetem«, mondá Zeta, de a káromló szóra a föld megrendült, a vár Zetával és leányaival együtt elsülyedt, míg istenben hívő fia minden bántódás nélkül ugratott le a vár fokáról, s ott egy alatt lévő sziklában még most is mutatják a ló patkóinak nyomait. Zetának a várral együtt elsülyedt roppant kincsei voltak, s most minden 7-ik évben Szt.-György napkor megnyílnak a hegy vasajtai. Vagy 100 éve, egy Botházi nevű furfangos ember bement oda, hol roppant kincshalmazt látott, a kincs mellett pedig Zeta két gyönyörű leányát, kik még mindig hímeztek. »Meddig vártok még itt, húgocskáim!« kérdé tőlük. »Addig«, felelének ők, »míg a tehenek meleg tejet adnak, s míg az asszonyok kovásszal sütnek«. Megtöltvén pediglen kucsmáját arannyal és drága kövekkel, kijöve a kincses pinczéből, de a vasajtó becsapódott utána és sarkát oda törte. . . . Egy Zetavárához fűződő más népmondát nagyon szépen feldolgozott *Szász Gerő* »Költemények« című munkájában.

A Kelemenhavas közelében van az *Ördögmalma*, egy sajátos sziklacsoportozat, mely kerékkal és lajjal biró malom alakját utánozza; ott örölte a rege szerint az ördög a vétek magvát, de Isten kővé változtatta a vétek kovászára lisztet gyártó malmot (*Orbán* II. 140. l.) Az Oláhfalvánál levő *Ördögbarázdá*-ról pedig azt mondja e rege, hogy mikor az ördögök a bűn és vétek magvát őrölő malmot építeni kezdték, az ahhoz alkalmazni akart nagy malomkövet e töltésen hengergették, hol felvették, hol letették s azért oly szakadozott annak vonala. Másik rege szerint az ördögök felakarták szántani a Hargitát, hogy ott a bűn magvát elvessék, de toppant ekéjükkel csak ez egyetlen barázdát huzhatták, mert a kakas hajnalra megszólalván, a sötétség szellemeinek félbe kellett hagyni munkájukat (*Orbán* II. 10. l.) A Száldobos falú környékén levő *Likaskőből* bugyog elé a *Bethlen-forrás*. E szikláról azt tartják, hogy az a sziklavéső, vagy malomkő lenne, melylyel a 32 bűvös kakas a Rikán átvonuló *Kakas-barázdát* árkolta: de munkájukban a hajnal által meglepetve itt átrepültökkör műszerül használt kővésőjüket elejtették (*Orbán* I. 223. l. l.)

Az u. n. tusnádi szorosban az Olt partján is van egy sziklahíd, a

Likaskő, melynek a víz felé nyíló belsejében rengeteg kincseket őriz egy óriás kígyó, mely az arra közelgőt felfalja (*Orbán* B. III. közt. 64. 1.) A Futásfalva közelében a *Borkahegy* felett emelkedő két csúcsos *Szilón* Háromszék időmérője. Ha csúcsai körül felhők mutatkoznak, tartós esőzést lehet várni; mert akkor a hegy csúcsain lakó óriási kígyó kijött a szabadba és oda szíjja a fellegeket, hogy eső legyen és ő szomját oltassa.

A *Firtos* is a Székelyföld időcsinálója, amennyiben ott gyűlnek össze a fellegek. A Firtostól nem messze, Enlaka falú közelében van egy szikla, mely távolról tekintve felnyergelt és kantározott ló alakját utánozza. Ezt *Firtos-Iovának* hívják; ez a vidék időmutatója; ha fehér, jó időt, ha elsötétül, tartós esőt várnak. E lóról a rege azt mondja, hogy Firtos várában szép tündérlány lakott, ki titkon egy szép leventét szeretett; atyja, s a tündértörvény tiltá az alacsonyabb származású emberfiával való viszonyt; de ez akadály nem gátlá az egymást szeretők összejövetelét, s ott a kert aransarku filegoriájában találkoztak tanutlan néma éjjeleken. Egy szép holdvilágos estvén fellovagolt a hegy meredek szirtén a levente, szerelmes tündére ott várta epedve a hegy ormán, s kezét nyújtá, hogy felsegélje; de ekkor a ló elsiklott, s mind lezuhantak. A két szerető egybe ölelkezve zúzódtott össze a szirt élén, a halálban ekként egyesülve, a ló pedig fenn akadva, alakja odatapadt a hegyoldalhoz (*Orbán* I. 128. 1.) A Kénos és Patakfalva közt fekvő *Veresmart* hegy félelmes sziklaüregeiből fúnak a veszélyes szélrohamok, melyeket a nép *Bábafergeteg*-nek nevez, mely még az embert is földre sújtja, szekereket felforgat, s innen ered az a hit, hogy az éjjel ott járókat boszorkányok tánczoltatják (*Orbán* I. 161. 1.)

Mindezekből láthatjuk, hogy hazánk erdélyi részeiben majdnem minden hegyhez egy-egy monda fűződik, és ha jogosan állíthatjuk, hogy szebb, ragyogóbb és nagyobb szerű tájakat hazánk határain túl e nagy világon keveset találhatunk, azt is határozottan mondhatjuk, hogy a néphagyomány annyi elszórt gyöngyét egyetlen egy helyen sem találjuk oly kis téren együtt, mint ép Erdélyben, hol egyúttal a régi magyarok hegyi kultuszára vonatkozó legtöbb adatot is gyűjthetjük, melyeknek előttünk ismeretes részét itt összeállítani igyekeztünk.

I R O D A L O M .

Freytag L., Proben aus der Bibliographie des alpinen Volkstums. Különnyomat a »Zeitschrift des deutschen und österreichischen Alpenvereins« 1892. évfolyamából.

Sok ezer turista bejárja éven át a hegységeket, új életerőt, testnek,

léleknek új ruganyosságot, új üdülést szerezve. A turista kényelméről évenként mindjobban gondoskodnak, menedékházakat és kényelmes utakat építenek, s a vezetők úgyszólván tudományos szervezést nyerne. A szaklapok is számban és tartalomban mindinkább gyarapodnak, szóval minden irányban haladás mutatkozik, csak *egy* irányban nem tesznek sem külföldön, sem nálunk semmit, t. i. a népkutatás terén, holott ép a hegyek közt sajátos, eredeti népelet található. Freytag csinos kis bibliográfiai összeállításával ép a népkutatásra, a néphagyományok gyűjtésére buzdítja német író társait. Ilyen könyvészeti repertoriumra nekünk is ugyancsak szükségünk volna. Az Emke *Úti-kalauz*-ában van ugyan egy kis irodalom is, de ez — hézagos. Freytag kis művecskéjéből az alpesi turisták sokat okulhatnak és annak nemcsak a szakember, hanem mindenki hasznát veszi, ki a népelet iránt csak némileg érdeklődik. Mi, folyóiratunk keretébe felvettük a *néprajzot* is, s hogy e téren sikert mutathassunk fel, az csak tagtársaink buzgalmatól függ; mert gyűjteni való anyag van elég. Hiszen *nincsen e nagy világon e tekintetben gazdagabb föld, mint gyönyörű kts erdélyi hazánk*, hol lépten-nyomon egy-egy monda kínálkozik a turistának, egy-egy szellemi gyopár, melyet legkönnyebb szerrel birtokába keríthet. S ha évenként minden turista csak egyetlenegy népies hagyományt hozna haza vándorútjáról és folyóiratunkban értékesítené a hazai néprajz számára, bizony akkor büszkén mondhatnók, hogy ez irányban is érdemesek vagyunk arra, hogy Erdély áldott földjén ringatták bölcsönket.

Wislocki Henrik dr.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

F Ü R D Ő Ü G Y.

A fürdőtanszék ügye egyetemeinken. Köztudomású dolog, hogy fürdőkkel pazarul megáldott hazánkban a fürdő-ügy és fürdő-ismeret igen kezdetleges állapotban van. A fürdők hasznát, kivált orvosi szempontból, alig tudjuk valamelyest megbecsülni. Orvosainknak nincs alkalmuk az egyetemen alaposabb ismereteket szerezni a fürdő-ügy terén, mert azt csak *melléktárgynak* tartják, amennyiben a gyógyszerertannak vagy más szakok therapeutikus részének szüksége van rá. Ennek megszüntetése céljából a balneológiai egyesület régebben felterjesztést intézett a közoktatásügyi miniszterhez, most pedig a maros-vásárhelyi 1891 okt. 3-án tartott fürdő-kongresszus határozata értelmében elnökségünk *Szilvássy* János dr. választmányi tagunk indítványára megokolt memorandumot terjesztett a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz, kérve, hogy a fürdő-ügy számára egyetemeinken külön tanszéket állítson. Felhossa a memorandum, hogy orvosainknak tekintélyes része *még mindig* az osztrák egyetemeken kapja kiképeztetését, hol mindig csak az osztrák fürdőket hallják dicsérni, s könyveik német könyvek, melyekben még a jelesebb magyar fürdők is igen mostoha elbánásban részesülnek. Ennek következménye aztán, hogy még Borszék közeléből is Radegundba, Gräfenbergbe és Kaltenleutgebenbe küldik a betegeket hidegvíz kurára és ott külföldi vizeket isznak, holott bővíben lehet válogatni a jobbnál-jobb hasonló hazai vizek között stb. A

memorandum adatait maguk a fürdőorvosok szolgáltatták, kik közül különösen *Szilvássy János* borszéki fürdő-orvos terjeszkedett ki a kérdés legkimerítőbb tanulmányozására.

A miniszter válaszolt már e felterjesztésre, megküldvén az ugyan-e tárgyban az orsz. balneológiai egyesülethez is adott választát. A miniszteri leiratból közöljük a következő részt:

»A balneológiának a tudomány-egyetemen való szakszerű tanítására vonatkozólag mindkét egyetem oda nyilatkozik, hogy az egyesület amaz állítása, mintha a *fürdészeti szaktanítás az egyetemen parlagon heverve, indokolatlan*, minthogy az illetékes szaktanárok ott, hol a fürdők indicatiójáról van szó, mindenkor kiterjeszkednek, és pedig első sorban a *hazai fürdők melltatására* is; ezenfelül úgy az egyes kórszetek tárgyalásánál, mint a gyógyszeren megfelelő fejezeteinél mindenkor foglalkoznak a fürdőkkel és gyógyforrásokkal, még pedig *első sorban a hazaiakkal*, továbbá a *magyar tankönyvek* kimerítően tárgyalják a *hazai fürdőket*.*) — A mi a balneológia önálló tanítását illeti. azt ugyan elvileg helyeslik az orvostudományi karok; hanem ez idő szerint már csak azért sem tartják kivihetőnek, mert a balneológia tanítására hivatott kiválóan képzett tudományos erővel nem rendelkezünk. A mi végül a balneológiának, mint alkalmazott tudományszaknak külön tanerő által való előadását illeti, arra nézve a *kolozsvári egyetem orvosi kara* az egyetemenek más főszakmából, kivált speciális részletek tanításánál eddig is divó eljárást t. i. a magántanári képesítést tartja leghelyesebb megoldásnak. Miután az orvosi karok által előadottakat a magam részéről is helyeslem, úgy vélem, hogy a balneológia tanítása céljából külön önálló tanszék rendszeresítésére legalább ez idő szerint szükség nincsen; ellenben a magam részéről is kívánatosnak, sőt szükségesnek tartom, hogy e téren is *jeles szakerők képeztessenek*. Felhívtam ennélfogva a másolatban idezárt leirattal a tudomány-egyetemeket, hogy lehetőleg hassanak oda, miszerint a szóban levő tárgy előadására eles szakemberek képeztessenek, kik idővel egyetemi magántanárokká képessítettvén, a balneológiának az egyetemenek hivatott képviselői volnának, és amennyiben tudományszakuk terén kiváló érdemeket szereznek, *nyilvános tanárokká* is előléptethetők lennének. — Minthogy pedig ilyen szakemberek képződhetsére az egyesület működését felette üdvösnék tartom, azt a magam részéről is örömmel üdvözlöm.«

Az egyetemekhez intézett leirat szövege ez:

»A magyarországi gyógyfürdők és források megismerése és pártolása nemcsak fontos nemzetgazdasági, hanem egyúttal közegészségügyi érdek is lévén, a magam részéről is kívánatosnak tartom, hogy ez irányban minden lehető megtéssék. — Minthogy pedig a hazai fürdők és gyógyforrások fejlesztésére kétségtelenül hasznosnak fog bizonyúlni, ha az egyetemenek a fürdészet, különös tekintettel hazai viszonyainkra, minél behatóbban műveltetik: felhívom, igyekezzék oda hatni, hogy a balneológiai téren is jeles fiatal szakerők képeztessenek, kiknek feladata leendő szóban forgó tudományszakot az egyetemenek mint magántanároknak — s amennyiben arra érdemeseknek bizonyúlnának esetleg mint nyilvános tanároknak is — minél ala-

*) A miniszteri leirat sok tekintetben téves következtetéseken alapszik. Lesz módunkban még visszatérni azokra a tankönyvekre, melyek *kimerítően* tárgyalják a hazai fürdőket és akkor megfogunk felelni arra is, hogy mennyiben megokolatlan az az állítás, hogy a fürdőismeret tanítása egyetemeinken parlagon hever. A vallás-és közoktatásügyi miniszter, úgyilatszük, az egyetemenek orvosi karainak véleménye tévesztette meg, melyek tudvalevőleg a közvéleménnyel homlokegyenest ellenkezőleg nyilatkoztak ebben a kérdésben. Egyet mindenesetre konstatálni lehet, hogy a vallás-és közoktatásügyi miniszter teljes jóakarattal van az ügy iránt és egyebektől eltekintve a leiratban közölt intézkedés hatalmas lépés a kérdés sikeres megoldása felé.

posabban művelni és szakmájukat a gyakorlat terén is méltóan képviselni. Kétségtelen, hogy működésük nemcsak az egyetemi tanítás, hanem a magyar fürdőügynek is nagy hasznára váland. — A magam részéről az egyetemnek a balneológia művelésének kiterjesztésére irányított tevékenységét, amennyire azt a viszonyok megengedik, természetesen igyekezni fogok előmozdítani.»

A vallás- és közoktatásügyi miniszter e mindenestre nagy haladást és javulást jelentő válasza tudásúl vételével elhatározta a választmány, hogy köriratban közli azt valamennyi erdélyreszi fürdővel és közérdekűségénél fogva egyúttal az »Erdély«-ben is közzéteszi.

NÉPRAJZ.

Torda-aranyosszéki népmondák.

A mondák birodalmában Torda város és a volt Aranyosszék vidéke meglehetősen szegény. A mi számbavehető, (mint a Szt.-Lászlóról szólók) közkincsé vált már, a többi pedig kevésbé megkapó. Mindazáltal felsorolom mindegyiket, a melyikről csa ktudomásom van. Így, hogy a havasról ereszkedjünk alá, először említem a *Dotyea* (Bába Dókia) mondáját, mely szerint Dotyea-anyó annak daczára, hogy tizenkét kozsok (bunda) volt rajta, mégis megfagyott a havason. E ritka monda ismerős ugyan Aranyosszéken, mindazáltal az eredete Krassó-Szörény megyében van és szörványosan Romániában is ismeretes, a mint ezt dr. Marienescu Athanáz és Veress Endre (az *Ethnographia* I. évf.-ban) kimutatta.

A *Szt.-László*-ról szóló monda, mely szerint az üldözött kunok aranyokat szórtak el maguk után, hogy az űző ellent feltartóztassák, László pedig, nehogy katonái elcsábíttassanak az aranyoktól, imádkozott, hogy azok kővé váljanak (Torda, Szt.-László) szintén ismeretes már egész hazánkban.

A *Torda-hasadékról* szóló szép rege bejárta a hazát, nem mondunk vele újat. A *Toroczkó-Szentgyörgyi* várhoz kötött óriások mondája megtalálható a németeknél is; de ha egészen eredeti volna is: Gyulai Pál már rég közkinccsé tette. A mit a *Toroczkó-Szt.-Györgyi* várról *esen-kivül* regél még egy-egy agg, az a magyar történelem egy-egy össze nem illő eseményének tudákos, vagy tudatlan összezavarása.

A mi még feljegyzésre bátoríthatna, az a csodaszép és hozzáférhetlensége által misztikus homályba burkolódzó Torda-hasadékhöz fűződik.

Az aranyosszéki ember noha nem messze van a Torda-hasadéktól, s noha lakosságának egy harmada minden héten elmegy mellette (egy óra járásnyi távolságra tőle), még sem igen szakít magának annyi időt, hogy életében bárcsak egyszer körüljárja, vagy végigmenjen rajta. Egy-egy faluban alig akad 2—3 ember, a ki járt volna ott. Innen van, hogy ezeknek hiányos leírásából, no meg a képzelem uralta elbeszéléséből ama hozzáférhetlen helyeket rozmaring-bokorral (kedvelt virág Aranyosszéken) s cziprusfával ülteti be képzeletük. Foglalkoztatja képzeletüket bizonyára a Kis János tordai kéményseprő esete is, melyről van tudomásuk. A távolabb levők legfennebb ennyit hisznek és mondanak a Torda-hasadékról; a közelebb lakók: a mészkiéiek már többet tudnak. Ők úgy tudják, hogy

Dárius nem oda rejtette el kincset, hová a merész kéményseprő lebecsátkozott, hanem a hasadéknak Mészkö felé eső végén, hol két-három helyt ama természetalkotta kőrákás látható, mely egy hegybe ásott pinczéhez hasonlít. Tündérek őrzik a kőrákást, s benne a sok kincset. A tündérek fénkőt (fenőkövet) nyalnak ott s csak minden hetedik esztendőben jönnek ki az u. n. *Vágottkő*-ből s akkor megnyilván a nagy vaskapu is, szabad bárkinek bemennie s annyi kincset elvinnie, a mennyi csak tetszik. Történt, hogy egy alkalommal a szerencse tündéresszonya rávetette szemét egy pakulárra, a ki ily párbeszédet folytatott a tündérekkel.

„Kik vagytok ti? Kérdé a pakulár.

— Mi tündérek vagyunk, felelének. Hát te?

— Én szegény pakulár vagyok, mondá emberünk.

— Na, ha szegény pakulár vagy, eredj ott be, azon a vasajtón s míg mi a patakra megyünk, annyi kincset hozhatsz ki, a mennyi csak tetszik, de jól vigyázz, csak *egyszer* szabad bemenned.

Megköszönte a pakulár s úgy is cselekedett.

A míg a tündérek a patakra mentek, a pakulár jól megrakta tarisnyáját a kincsekből. De nem vót elég eczce' s gondolta, hogy míg a tündérek a patakon játszadoznak, másodszer is megjárhatja. Be is ment másodszo' is, hogy megrakodjék, de má' akko' nem gyühetett vissza, me' a nagy vasajtó bezáródott és ott maradt örökre.*

Arra a kérdésemre, hogy hát most miért nem találkozik vagy egy pakulár a tündérekkel, azt az előre várt feleletet kaptam, hogy nem lehet tudni, melyik az a hetedik esztendő és az a nap, melyiken a tündérek kijőnek a Vágott-kőből.

Akadhat valaki, ki keveselheti a cselekvény szövéését, mosolyoghat a nép naiv hitén és gondolkozásán, hozhat fel analóg példákat a mondák seregéből, mondhatja halvány másolatnak emezt; de nem tagadhatja meg, kénytelen elismerni a benne dús ér gyanánt végighúzódó hatalmas igazságot, tanulságot: hogy az Eldorádók országába csak úgy véletlenül, munka nélkül bejutni nem lehet. S ha netalán egy-egy szerencse-fia be is teheti lábát a vasajtón belől, a nép igazságszolgáltatása gondoskodik arról is, hogy magában az illetőben meglevő emberi gyarlóságokkal üttesse el hősét a várt, de meg nem érdemelt czéltől.)*

Az alábbi monda ugyancsak e hasadékról szól.

Midőn Szt.-László átugrott a hasadékon, a nagy megrázkodás alkalmával hátrahanyatlott lován, s a kalapjában hordott rozmaring-szál kihullott onnan; a sziklák közt azonban (hözzáférhetlen helyen) megakadt, kihajtott, s ma már egy rozmaring-bokorra nőtt.

Ugyancsak Szt.-Lászlóról szól ama másik monda is, hogy seregével ott táborozván, megszomjazott, de nem kapott sehol vizet. Ekkor haragjában-e, vagy miben, kalapját egy sziklához csapta s azon a szenthelyen**) egy forrás lett. — A ki nem hiszi, nézze meg a Berkes felőli oldalon, mondja önézettel a mészköi ember.

*) V. ö. A szegény ember három kívánsága cz. mesével.

**) Azon a szenthelyen: nem betűszerinti értelemben kell venni. Népünk fel-fogása, kifejezése szerint ennyit tesz, mint: *tüstént, nyomban, épen azon a helyen* egy lépéssel sem odább, vagy idebb.

Érdekesnek vélem az összehasonlítás kedvéért megemlíteni, hogy míg a magyarok a Torda-hasadéki mondákat egyedül és kizárólag Szt.-Lászlóhoz fűzik, addig a hasadéki patak-menti oláh molnár, azt mesélte, hogy a hegy akkor hasadt ketté, mikor *Alexander vitéz* átugratott rajta. Körülményesebb kérdéseim után azt is megtudtam, hogy azt a vitéz Alexandert (III. Károly, sic!) érti ő s talán többi atyafiai is, kinek *Ducipál* (Bucefalus Decebal) nevű lova Gyulafehérvárt a várkapu fölött látható.

A havasokról, várromokról és Torda-hasadékról leereszkedve, a búzatermő síkság lakója is beszél egy regét, melynek hőse ezúttal se nem a vitéz Alexander, se nem a gazdag Dárius, se nem a 7 (illetve 12) kozsokos Dótyea, hanem a bátorságot nem ismerő, 7 kozsok nélküli, szegény cigány. Ha valaki arra kíváncsi, hogy a búza miért dült le, arra így felel meg az aranyos-rákosi ember: »Az Isten megszánta a cigányt koplalásáért s elhatározta, hogy neki is ad búzaföldet s rája gabonát. Megörült a cigány, hogy neki is lesz búzája s naponként elment megnézni azt, legeltetni rajta szemeit. Alig várta növést s hogy kihánja a fejét. Ez is meglőn, de most az az aggodalom fogta el: vajjon nem lopja-e el valaki? Nagy bottal s árgus-szemekkel őrizte minden járőkelőtől. Egyszer midőn így féltékenyen őrizte búzáját, nagy szél kerekedett s kezdett a búzája hullámozni. Nosza neki sem kellett több, megijedt, hogy a szél most egyszeribe elviszi búzáját, utána iramodott s nagy botjával addig nyomtatta, mignem tökéletesen ledöntötte, leverte.

Az emberi főnek a holdban látható képéhez népünk -- hogy rövid cikkemet befejezzem -- azt a mondát köti, hogy egy pakulár (juhász) látható ott, a mint kapczáját kiteríti a sövényre száradni.

Borbély Sándor.

EGYESÜLETI ÉLET.

Az E. K. E. központi választmánya.

Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület e hó 11-én d. u. 4 órakor az Iparosok főtéri palotájában rendes havi választmányi gyűlést tartott. A gyűlésen *Sándor József* Emkealelnök tiszteleti tagunk elnökölt, ott lévén a többek közt *Deáky Albert* jogtanácsos, *Radnóti Dezső* titkár, *Kolbenheyer Bertalan* és *Kúti István* jegyzők, *Veress Endre* szerkesztő, *Nedoroszlák János* ellenőr, *Hangay Oktáv* a kolozsmegyei osztály alelnöke, *Márki Sándor dr.*, *Merza Gyula*, *Réthy Lajos* kir. tanácsos, a hunyadmegyei osztály alelnöke *Déváról*, *Herepei Iván* az egyetemi osztály titkára, *Vajna Vilmos dr.* Budapestről stb.

Jegyzett *Kúti István*, előadott *Radnóti Dezső*.

A jegyzőkönyv hitelesítése után a titkár adta elő jelentését az egyesületi életről, mely a lefolyt hóban is igen élénk volt. Így több osztály szervezése érdekében indult meg a mozgalom. A brassóvármegyei osztály már e hóban, a fogaraszvármegyei legközelebb, úgyszintén a szilágymegyei, besztercze-naszódmegyei, szolnok-dobokamegyei osztályok nemsokára megalakúlnak. A titkári iroda ismételten levelezett ez ügyben. — A honvédelmi miniszter ismeretes engedélye következtében 400 gyűjtőív

küldetett szét a honvéd- és csendőr-parancsnokságokhoz. A kolozsvári honvéd gyalogdandár-parancsnokság visszaküldte ugyan azzal, hogy senki se óhajt belépni, azonban annál öröndetesebb, hogy a budapesti III számú csendőrparancsnokság gyűjtő-íveinket körözés végett a szárny-parancsnokságoknak kiadta és tekintettel »a hazafias és üdvös czélra az egyesületbe való belépésre alantosait buzdította.« — A városok közül a segílyt kérő átiratra újabban Torda és Kolozs válaszoltak. Előbbi 1894-től kezdve 3 éven át 25 frtot szavazván meg, utóbbi ez idő szerint nem támogathat, úgyszintén elutasította kérésünket Csíkvármegye is. — A tagdíjak befizetése végett újból 1000 felhívást küldöttünk szét. Az eredményről a jövő havi pénztári kimutatásban számolunk el. — Az E. M. K. E. az 500 frt kamatot nem engedvén el, intézkedtünk, hogy lehetőleg az év végeig az összeg befizetessék. — Időközben a m. kir. földmívelésügyi miniszter értesített, hogy a portómentességet a kereskedelmi miniszternél ő se tudta megnyerni, az E. M. K. E. pedig hajlandó újabb felterjesztésünket a maga részéről külön is támogatni. — Az ezredéves kiállításban Kolozs fürdő is hajlandó résztvenni 50 frt költséggel. — Választmány a titkári jelentést tudomásul veszi

Következett ezután *Beregszászy* László pénztáros jelentése a pénztár havi forgalmaról. E szerint tagsági díjban befolyt 83 frt, osztálypótlékban 18 frt, jelvényekből 22 frt 50 kr., Torda várostól 10 frt adomány, nyomtatványokból 5 frt 40 kr. Kiadott az »Erdély« nyomtatására 134 frt, bélyegekre 18 frt 83 kr. Marad átvendő okt. hóra 13 frt 10 kr. Tehát a szeptember havi készpénz-bevétel 138 frt 90 kr. volt.

E jelentés után előterjesztett a radna-borbereki fürdő 1893. évi bevételeiről és építkezéseiről szóló számadás. A bevétel volt összesen 499 frt 03 kr. Ez összeg a következő tételekből folyt be: a fürdő-szobákért 152 frt 90 kr., gyógydíjból 107 frt, meleg fürdőkből 89 frt 25 kr., hideg fürdőkből 31 frt 80 kr., fürdő ruhákért 17 frt 30 kr., a vendéglő helyiségeért 100 frt. A kiadás ezzel szemben 366 frt 25 kr. volt. Felesleg tehát 132 frt 78 kr. — A választmány a számadásokat, melyek mind okmányokkal felszerelve, teljesen rendben vannak, elfogadja és helybenhagyja és tekintettel, hogy most már a fürdő nagyjában berendezve van és a remélhető bevételekről az eddigi adatok alapján képet alkothatni, felkérendő a radna-borbereki osztály, hogy az 1894. évi bevételekről és kiadásokról költség-előirányzatot kidolgozni sziveskedjék és már a tél folyamán jelölje meg azokat a sürgősebb teendőket, melyek a fürdő idő megnyitáig elintézendők.

Ezzel kapcsolatban bererjeszti a titkár az 1893. évben történt építkezésekről szóló számadásokat. Ennek főbb adatai ezek: kiadtunk építkezésekre részint a központi pénztárból, részint a bethleni takarékpénztárból felvett kölcsönből 3059 frt 64¹/₂ krt, ebből elszámoltattott a folyó építkezésekre 2597 frt 83¹/₂ kr. A fennmaradó összeg a melegítő kazán felállítására van lekötve. — A választmány a számadásokat tudomásul veszi és helybenhagyja ez ezzel az építkezéseket egyelőre befejezi, útasítván a radna-borbereki osztályt, hogy jövőre semminemű kiadást ne eszközöljön, míg a választmány ez iránt nem határoz. — Tekintettel pedig arra, hogy a számadásokban kincstári követelés is van, ez úgy a múltra, mint a jelenre nézve elkerülendő. Elrendeli továbbá a választmány, hogy az adómentesség kinyerése végett az építés befejezése a deési kir. pénzügyigazgatóságnak bejelentessék és az épületek biztosítása érdekében valamelyik biztosító intézettel előnyös egyezés kötessék.

Titkár jelenti, hogy *Guzmán* János, a radna-borbereki osztály elnöke október 1-én személyesen Kolozsvárt járván, kérte, hogy a fürdő partbiztosítási ügyében sürgősen intézkedjék a választmány — Minthogy rendszeres és indokolt költségvetés nem terjesztett be, a választmány érdemleges határozatot most nem hozhat, hanem felhívja az osztály figyelmét arra, hogy a parterősítés nem csak a fürdő érdeke, hanem érdeke az egész telepnek és így kiváltképen a kincstárnak, minek következtében felterjesztést intéz a m. kir. pénzügyminiszterhez, hogy a parterősítést egyfelfontolt mérnöki terv alapján az egész telepre nézve a kincstár csináltassa meg.

Pollicsek József, ki a fürdőépítkezéseknél mint felügyelő volt alkalmazva, kéri, hogy ezért némi jutalomba részesíttessék. Tekintettel, hogy a segély mennyisége iránt a választmány nincs tájékozódva, végleges határozatot csak a jövő gyűlésben hozhat.

Bodó Sándor kir. ügyész írásban jelentést tesz a brassóvármegyei osztály szervezése előmunkálatairól. E szerint 44 új tag jelentkezett és így tehát Brassóvármegyében a már megelőzőleg belépett tagokkal körülbelül 70 tag van. Kéri, hogy az alakuló gyűlés napja okt. 29-ére tűzessék ki. — Választmány örvendetes tudomásul veszi a jelentést és az alakuló gyűlés napjául okt. 22-ikét elfogadja. A bejelentett új tagokat felveszi és megbízza a titkárt, hogy a gyűlésen a központot képviselje, *Bodó* Sándornak pedig kifejtett buzgalmaért köszönetet szavaz.

A *maros-tordavármegyei osztály* újja szervezése, minthogy a tisztikar nem teljes és minthogy az ügyrend értelmében az egész választmány kiegészítendő, sürgős szükség lévén, felhívandó az osztály elnöksége, hogy okt. 29-ére közgyűlést hívjon egybe. A központi képvisellel a titkár bízatik meg.

A *tagsági hátralékok*, daczára a pénztáros buzgalmának, még mindig jelentékenyek lévén, kimondja a választmány, hogy a *hátralékosok névsora* az »Erdélyi«-ben közzétendő, hogy így mindenki tájékozva legyen kötelezettségéről.

Az ez évre készített *gyűjtővekből* 1000 példánynak szétküldését elhatározza a választmány és erre a bélyegköltségeket kiutalja, felhatalmazván a titkárt, hogy a pénztár erejéhez képest jövőre is havonta 30 frtot ily célra felhasználhasson.

A különféle kedvezményeinkre jogosító kiadni szándékolt új *tagsági igazolványok* előlapja illusztrálására a választmány *Zichy* Mihály festő-művészünkhez kérészt intéz, hogy megfelelő symbolikus képpel tegye az igazolványt becsesebbé és kaposabbá.

Sándor József tiszteleti tag indítványára a választmány átiratot intéz *Maros-Tordavármegyéhez*, hogy *Ó-Topicza* község nevét, melyet hallomás szerint *Oláh-Topiczára* akarnak elkeresztelni, vagy hagyja meg jelenlegi elnevezésében, vagy pedig vegye fel a sokkal megfelelőbb és magyarosabb *Maros-Héviz* nevet. A kérdés tárgyalásánál igen szép vita keletkezett, melyben történelmi fejtegetéseivel résztvett *Márki* Sándor dr., aztán *Sándor* József és *Deáky* Albert. A vita eredményeül, határozatként kimondatott, hogy az ezredéves kiállítás alkalmára az *erdélyrési idegen hangzású helyneveket a történelmi adatok alapján az E. K. E. megváltoztatja*. E végett köriratban megkeresi az összes erdélyi vármegyéket, hogy ilyen értelemben vármegyéjük területén mozgalmat indítsanak. A terv az, hogy a múltban magyar névvel birt, de az *idők folyamán eloláhosodott nevű községek, hegyek, folyamok, dülők stb. ismét felvegyék eredeti magyar nevüket* Az Árpád- és Anjou-korabeli okmánytárakat e végett átkutatattja az egyesület és a helyszinén a néphagyomány útján is igyekszik a megfelelő és jogos magyar elnevezés nyomára jönni. Ez adatok alapján aztán könnyű lesz az ezredéves kiállításra összeállítani az erdélyi rész magyar térképét, az eddig használatban volt, elferdített és idegenhangzású neveket tartalmazó katonai térképek helyébe. A helyesbítéseket természetesen *közölni fogják a belügyminiszterrel, hogy a hivatalos helységnevtárba felvéssenek*. Együttal határozatott, hogy a *helységnevek helyesbítése*, illetőleg régi történelmi nevük visszaállítását elveire nézve véleményadásra és egyöntetű tervezet kidolgozására kéressék fel a »Magyar Történelmi Társulat« és a »Magyar földrajzi társaság«, mint az erre legilletékesebb két forum.

A *pinczér-számláknak* az egyesület reklámozása céljából felhasználására már régebb intézkedett a választmány. E határozatát *Veress* Endre felszólalására most megújítja és útasítja az elnökséget, hogy már a legközelebbi napokban e számláknak 25.000 példányban való kinyomása iránt intézkedjék. A számla egyik oldalára csak az E. K. E. hirdetése jöhet az iroda helyének, a tagsági díj összegének és egyéb tudnivalóknak megjelölésével, a másik oldal a számla részére üresen hagyandó. Ily számlák készítésére az osztályok is saját területükre nézve felszólítandók.

Több tárgy nem lévén, az ülés az elnök életetésével elszlott.

TESTVÉR-EGYESÜLETEK.

A „Kolozsvári Kerékpáros Egylet“ működése.

E fiatal tevékeny sport-egylet idei versenye alkalmából, időszerű röviden ismertetni megalakulását és eddigi működését. Mert ez egyletnek sok érdeme van a turisztaság fejlesztése körül. Tagjai izmos, gyakorlott turisták, fáradhatatlan sport-emberek, kik egész hazarészünket bejárták ördögi gépükkel, s mint gyakorlati turisták mindenfelé hiveket szereznek nemcsak a kerékpározás nemes sportjának, de közvetve a mi ügyünknek is. Hisz egyletük tagjainak nagyrésze nekünk is tagunk, többször csatlakoztak kisebb-nagyobb kirándulásainkhoz, azok előfutárjaiként haladva, s mindig a legőszintébb kollégialitással viseltettek irántunk.

*

A »Kolozsvári Athletikai Club« keblében 1884-ben alakult meg a »K. A. C. kerékpározók köre« czímen *Bartha* Gergely kezdeményezése és vezetése alatt Erdélyben a kerékpározók legelső társasága 5 taggal. Következő évben az új körnek 9 működő tagja volt, s így megtarthatta első sikkversenyét a sétatéren 1000 méter távolságon; elsőnek *Bartha* Gergely, másodiknak *Dunky Ferencz*, harmadiknak *L. Benke Ferencz* érkezett be s nyeremény-tárgyak a club ezüst- és bronz érmei voltak. Ugyan ez év nyarán e verseny két első nyertese akkori időben még nagyútnak nevezhető partiera, Székelyföldre indult magas keréken, útba ejtve Segesvárt, Sz.-Udvarhelyt, Oláhfalut, a Hargita-hegylánczon keresztül Csik-Szeredát, Tusnádot és Előpatakat. Ez év őszén a kör másik tevékeny tagja *Borbély* György összejárta Német- Francia- és Olaszországot. Következő években a club versenyeit nagyban élénkítette a kerékpárosok köre, melyeken első díjat nyert 6 ízben *Bartha* Gergely, 1 ízben *Philipovich* Emil, s 1 ízben *Dunky Ferencz*. Az utak Erdély nagyobb városaira irányultak, így pl. M.-Vásárhely, N.-Enyed S.-Szt.-György, N.-Szeben, Brassó felé, hol mindig talált a kör kerékpáros kollegákra, kik bajtársaikat a legnagyobb vendégszeretettel fogadták.

Vége 1890-ben a körnek már 25 tagja volt s így elérkezett az idő a külön egyesületté való alakulásra. Az alapszabályok *Istvánfy* Gyula dr. e. s. tanár elnökle alatt el is készültek s még ugyan azon év tavaszán miniszteri jóváhagyást nyertek. A »Kolozsvári Kerékpáros Egylet« czímen újjá szervezett club elnöke *Istvánfy*, kapitánya és alelnöke *Bartha* Gergely, titkára *Stampa* Keresztély lett. Ez időben kezdődtek meg a rendszeres túrázások is, minden ünnepen és vasárnapon, kirándulást téve Kolozsvár környékére. 1891-ben az elnöki széket *Ferencz* Ákos dr. foglalta el. S végül tavaly nyáron indult az egylet az első nagyszabású útra, mely mintegy 500 km-t tett ki. Az útvonal kiterjedt Kolozsvár, M.-Vásárhely, Szász-Régen, Toplicza, Borszék, Cs.-Szereda, Tusnád, Előpatak, Brassó érintésével Szinájára, honnan a résztvevők vonaton, *Dunky* és *Borbély* azonban biciklin tért vissza. E túrában 8 egyleti tag és 5 vendég vett részt 8 napi időtartamra. Nem kevésbé nevezetes volt az egylet m. évi október 3-án tartott 50 kilométeres országúti versenye M.-Újvárra, melyen elsőnek érkezett *Bartha* Gergely 1 óra 56 percz alatt, másodiknak *Káhlé* János, harmadiknak *Böjthe* József. A versenyben résztvett 13 egyleti tag közül 9 versenyző volt. A versenybizottság, élén a bányatanácsossal az első beérkezőnek a M.-Újvári *hölgyek 80 frt értékű díját* nyújtotta át ünnepélyesen.

Az idén *Ferencz* Ákos dr. kedves elnökünknek városunkról való eltávozásával sikerült az egyletnek *Haller* Károly dr. egyetemi tanárt megnyerni az elnöki szék elfoglalására, kinek működése már is áldásos az egyletre. Így pl. neki köszönhető, hogy

a sétatér felsőrészen levő körpályát a városi tanácstól végtére megnyerte az egyesület, mely kitűnő gyakorló- s idővel versenypálya lesz; az őszi szilágysági országúti verseny szép sikere is nagy részben neki köszönhető, s az ő révén kapott az egyesület rendes tanácskozási helyet stb. Ez év nyári szezonjában a K. K. E. kivált az Aldunára irányított nagy útjával tett szolgálatot a turistaságnak. E kirándulásban 10 egyleti tag vett részt, útba ejtve Piskit, Dévát, Vajda-Hunyadot, Petrosényt, Hátszeget, Karánsebest a gyönyörű Herkulesfürdőt, Orsovát s az Aldunát és Orsovától Báziasig, a Széchenyi-úton, honnan a nagyszabású körút Arad, Temesvár, Nagy-Várad felé Kolozsvárrt végződött. A már 40 taggal működő egyesületünknek rendőreleg láttamozott menetelési szabályai vannak, melyeket a legszigorúbb lelkiismeretességgel meg is tartanak minden körüton.

Egyesületünk idei fentebb említett nagy versenyét okt. 8-án tartotta meg. Vasárnap délelőtt fél hat órától déli 12 óráig a Kolozsvár és Szilágy-Somlyó közötti országút tele volt bicycle-versenyzővel s Bánfi-Hunyadon, Csucsán, Krasznán s a többi közbeeső helységekben férfi- és hölgytársaságok nyújtottak a fáradtakkal enyhítő szereket, s virágot a gomblyukba.

Szép derült idő volt, szél nem fúj, s az út a magyarországi útviszonyok szerint elég jó; csak két nagyobbacska hegy állott útban a pár kilométeres *Fráncki-hegy* és a 10 km. hosszú *Meszes* E nehézségek azonban meg sem riasztotta vissza a bátor kerékpározókat, mert számszerint tizen jelentkeztek és álltak ki *starthoz* és pedig az első csoportban Kolozsvárról indulva hárman E 127 $\frac{1}{2}$ km.-nyi útat *Bartha* Gergely 6 óra 3 percz alatt futotta be s lett a nap hőse egy km.-t 2 percz 50 mp alatt hajtva be, a mi egyike a magyarországi legszebb eredményeknek. Elnyerte ezért az egyesület ezüstérmét, s a szilágysomlyói »hölgyek díját«, mely 100 fiton felül érő cognacos ezüst felszolgáló. *Káhlé* János 6 óra 9 percczel második lett, jó kondícióban, egyleti ezüst érmet s egy csinos drága gyűrűt nyerve emlékül. Hanem *Borbély* György, a többszörös gyalogló bajnok mióta Velo-istennőnek hódol, úgylátszik elhagyta Fortuna istennője, mert rossz kondícióval indult s rosszüllét folytán a kitűzött 7 $\frac{1}{2}$ órán belül nem tudván a pályát befutni, versenyen kívül érkezett meg.

A második csoport *Bánfi-Hunyad*-ról indult s a 77 $\frac{1}{2}$ km. útat *Stampa* Keresztély tette meg elsőnek 3 óra 24 percz alatt, egyleti ezüstérmét s a szilágysomlyói »urak díját« egy szép ezüst dohánytárczát nyerte. *Vizi* Endre hét percczel később ért másodiknak s ezüst érmet nyert.

A harmadik csoport *Csucsá*-ról indult s a 47 $\frac{1}{2}$ km.-en *Lengyel* Zoltán budapesti jó kötésű joghallgató lett első 2 óra 28 percz alatt ezüst érmet és tiszteletárgyat nyerve; őt második lett 5 percczel később szintén jó kondícióval ifj. *Kleinhempel* Károly, egyeti bronz-érmét s tiszteletárgyat nyerve. Harmadik *Molnár* Endre 2 óra 54 percczel, bronzérmét nyerve. Versenyen kívül veloczípedeztek oda még *Stampa* Keresztélyné (kit a közönség kiváló lelkesedéssel fogadott) és *Hirschfeld* Sándor. A fővárosból *Philippovics* Emil csak azért futott le, hogy megtekintse a versenyt, kollegáit lekísérte aztán Kolozsvárra.

A szilágysomlyóiak kitüntető barátsággal fogadták az egyesületet. A beérkezéseknél mozsarak durrogtak, kürtök harsogtak és a vasárnapiasan öltözött közönség hatalmasan éljenzett. E napra a fellobogózott város egészen megelégnékült. Megérkezés után ényes bankettet rendeztek a kolozsváriak tiszteletére, melyen lelkes felköszöntőket mondtak: hamvai *Hegeđus* Sándor, *Ajtai* Endre dr., *György* Emőd ezredorvos, *Kerekes* zilahi tanár, *Káhlé* János stb. Este a nőegylet bált rendezett, melyen a díjakat ünnepélyesen kiosztották s a Báthoryak emez ősfészekéből kitűnő hangulattal távoztak a veloczípedisták.

Kerékpáros.